

Szent Bernát

Az Isten szeretetéről szóló könyv

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Szent Bernát **Az Isten szeretetéről szóló könyv**

Latin eredetiből fordította:
Dr. Dombi Márk S.O.Cist

Nihil obstat.
Pius Halász S.O.Cist. censor
Nr. 1565/1937
Imprimatur.
Zircii, die 9. Novembris 1937.
Adolphus abbas.

Nihil obstat.
Dr. Julius Czapik censor dioecesanus
Nr. 353/1938
Imprimatur.
Strigonii, die 27. Januarii 1938.
Dr. Joannes Drahos
vicarius generalis

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1938-ban jelent meg a Korda Kiadó gondozásában. A könyv szövegét P. Bocsa József Sch. P. vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	4
Előszó.....	7
I. Miért és hogyan kell szeretnünk az Istent?.....	8
II. Az Isten iránt való szeretetnek első oka: mert ő előbb szeretett bennünket.....	9
III. A hitetlenek is tartoznak szeretni az Istent azokért a testi-lelki javakért, melyekben részesültek.....	10
IV. Mennyivel több okuk van a keresztényeknek arra, hogy Istent szeressék, mint a pogányoknak?	12
V. Az Istenre való emlékezés édes a jóknak s félelmetes a gonoszoknak	14
VI. Mily nagy szeretettel adósa a keresztény Istennek?	16
VII. A mondottak rövid összefoglalása	18
VIII. A második indítók Isten szeretetére az, hogy ő a mi legfőbb javunk	19
IX. Az istentelen hiába fárad a család javak keresésében	20
X. Az igaz egyedüli javát Istenben találja meg.....	22
XI. A szeretet első foka az, hogy az ember önmagát önmagáért szereti	23
XII. A szeretet második foka, ha Istent magunkért szeretjük	24
XIII. A harmadik fok, ha Istent őérette magáért szeretjük	25
XIV. A szeretet negyedik foka, mikor magunkat is csak Istenért szeretjük	26
XV. A szeretetnek ezt a fokát az üdvözültek is csak a föltámadás után érik el.....	28
XVI. A szeretetről. Részlet a karthauziakhoz írt levélből	30

Bevezetés

Szent Bernát a legnagyobb és legismertebb a ciszterci rend szentjei közül. Nem volt alapítója a Rendnek, mint néha olvashatjuk róla; de tüneményes egyéniségének döntő része volt abban, hogy a Rend megszilárdult s rövid idő alatt bámulatos módon elterjedt. Páratlan szellemének bélyegét azután annyira rányomta a jövő fejlődésére, hogy méltán tekinthetjük őt a ciszterci lélek legkimagaslóbb, legeszményibb képviselőjének.

Fontaines várurának, Tecelin lovagnak és szentéletű feleségének, Alethnek fia volt s 1091-ben születet. Iskoláinak elvégzése után harminc nemes ifjú társaságában a citeaux-i (Cistercium) monostorba, a ciszterci szerzetes-reform anyaházba lépett, hol Harding Szent István apátnak vezetése alatt rendkívüli előhaladást tett a lelkiéletben. Az ő példájára mind többen és többen keresték föl Citeaux-t, úgyhogy csakhamar szükségessé vált új meg új monostorok alapítása. Ezek egyike volt Clairvaux (Claravallis), melynek megalapítására és vezetésére Szent István a még egészen fiatal és hozzá beteges Szent Bernátot küldötte ki, mint apátot (1115). A gyöngye testben azonban a legerősebb, legnagyobb lelkek egyike lakott, akiket csak ismer az egyháztörténelem. Önmegtagadó, imádságos, Istenben elmerült lelke nemcsak monostorát töltötte be erényeinek illatával, hanem rövid idő múlva annak falain kívül is érezte a lángész és a szentség diadalmas erejét. Egyéniségének varázsa rendkívül nagy számban vonzotta magához és tartotta hatása alatt a tökéletességre törekvő lelkeket, kik aztán az ő szellemét s vele az önmegtagadó, imádságos és munkás élet szeretetét vitték szét új monostorok alapításával a nagyvilágba.¹

De csakhamar részt kellett vennie a legkülönbözőbb egyházi és egyházpolitikai ügyekben is, mert bármennyire szeretett volna kolostori magányában egyedül Istennek élni, az illetékes egyházi vagy világi tényezők Istennek választott eszközét ismerték föl benne, akinek az isteni kegyelemtől hathatósan támogatott bölcsessége a legnehezebb kérdésekben is meg tudta találni a helyes megoldást.

Kétségtelenül a legnagyobb szolgálat, melyet külső tevékenységével az Egyháznak tett, az akkortájt keletkezett egyházszakadás megszüntetése volt. II. Honorius pápa halála után (1130) ugyanis II. Ince foglalta el a pápai trónt. A bíborosok egy része azonban nem akart ebbe belenyugodni, hanem ellenpápát választott, aki a II. Anaklét nevet vette föl. A keresztény világ nem látott tisztán s bizonytalanságban volt afelől, hogy a két pápa közül melyik Szent Péter igazi utóda. A francia király Etampes-ba hívta össze országának nagyjait, különösen a főpapokat s közöttük az egyszerű, alázatos clairvaux-i apátot is. Ez a gyűlés azután Szent Bernátra bízta azt a rendkívüli felelősséggel járó feladatot, hogy vizsgálja meg alaposan a kérdést s mondjon ítéletet, hogy melyik pápát kell törvényesnek elfogadni. Szentünk II. Ince mellett döntött, s döntése alapján Franciaország azonnal meghódolt neki, mint az Egyház fejének. Ezzel azonban nem zárult le Szent Bernát szerepe; mert most már a pápa megbízásából minden szellemi és erkölcsi erejét föl kellett használnia, hogy ügyét Európa-szerte diadalra juttassa. Szinte hihetetlen az a munka, melyet állandó testi gyöngélkedése ellenére is ebben az irányban kifejtett. S bár II. Anaklét nem akart visszalépni, sőt néhány makacs párthíve az ő halála után új ellenpápát is választott IV. Viktor személyében; ez nem sokáig állt ellen az igazságnak s bitorolt pápai méltóságáról Szent Bernát előtt lemondott.

De korának téves és a hit tisztaságát veszélyeztető szellemi áramlatai szintén ismételtelen megszakították vele a kontempláció édes nyugalmát s kiszóltatták őt clairvaux-i magányából. Legnevezetesebb ezen a téren az a küzdelme, melyet korának bámult és kétségtelenül

¹ Halála után 29 évre az ő clairvaux-i tanítványai alapították a zirci apátságot is (1182).

nagyszerű filozófusával, Abelárddal vívott meg. Az eredmény Abelárd téves tanainak a római Szentszék által való elítélése volt.

Még egyszer bele kellett nyúlnia a világtörténelem irányításába, mikor III. Jenő pápa megbízta azzal, hogy a hitetlenektől fenyegetett Szentföld védelmére keresztshadjáratot hirdessen (1146). A már öreg s az önsanyargatástól és folytonos betegeskedéstől teljesen legyöngült Szent csodás energiával vállalta és teljesítette ezt a nagy föladatot.

Ezek a legkimagaslóbb külső események, melyekben Szent Bernát vezérszerepet játszott; de ezeken kívül alig van korának nagyobb jelentőségű s az Egyházat és a lelkek ügyét érintő fontosabb kérdése, melyben személyesen vagy levelei révén, közvetlenül vagy közvetve részt nem vett volna. Meghalt 1153-ban.

De hogy ily nagy hatást gyakorolhatott korára, annak alapja, végső oka az a rendkívüli életszentség s vele kapcsolatos varázs, mely egész lényén előmlött s szinte lenyűgözte mindazokat, akik vele érintkezésbe jutottak. A szentségnek ugyanaz az ihlete árad el írásain is, melyek alapján az utókor köztudata már régen egyháztanítóként tisztelte s 1830-ban az Egyház hivatalosan az egyháztanítók közé iktatta.

Lelkiségének, lelki tanításainak középpontja az emberré lett Ige, Jézus Krisztus, akinek példáján lelkesül s akinek kegyelmeivel emelkedik föl a lelkiélet legmagasabb szintjére, a keresztény misztika fölséges régióiba. S ezen a téren egyike a legnagyobbaknak. Kitűnő, modern francia életírója, Vacandard szerint „mint misztikus szónokot, senki se múlja fölül; mások vagy alatta maradnak vagy legföljebb egyenlők vele”. (Vie de saint Bernard, VII. éd. t. I. p. 502.) Az Úr Jézus szeretete azonban a legszorosabban párosul benne a Szűzanya iránt való bensőséges, gyöngéd, gyermeki szeretettel, úgyhogy Szent Bernát neve a katolikus köztudatban a Mária-tiszteletnek szinte szimbóluma lett. S minthogy egyénisége tökéletes harmóniában olvasztja össze a krisztusi életnek kettős oldalát, tudniillik a világról lemondó, Istenben elmerült, de e mellett a világért fáradhatatlanul dolgozó s a világot Istenhez vezetni akaró hősies lelkületet: a ma embere is nemcsak csodálattal, hanem egyben a legnagyobb tanulsággal merülhet el szent életének és ez élet legmélyéből fakadt írásainak tanulmányozásába.

Szent Bernátot „mézzel folyó, mézes ajkú” tanítónak (doctor mellifluus) nevezte el az utókor. Ezzel akarja jellemezni azt az édességet, mely írásain előmlik. Ennek az édességnek pedig az az oka, magyarázata, hogy Szentünk, aki egy-két szárnyacsapással a gondolatok legmagasabb régióiba tudott fölemelkedni, tulajdonképpen mégis a szeretet bensőséges, meleg világában érezte magát igazán otthon, s gondolatai mindig szívéen keresztül és a szeretet tüzen édessé érlelődve találták meg az emberi szóban kifejezési formájukat. Lelkének ez az iránya magyarázza meg, hogy elméletileg is szívesen foglalkozott a szeretet problémájával. Rávonatkozó gondolatainak foglalata az a kis könyv, melyet „De diligendo Deo liber seu tractatus” címen 1126-ban írt s melyről Bossuet azt mondja, hogy „egyike a legcsodálatosabb műveknek, melyeket ez az apostoli férfiú ránk hagyott”.² Haimarik bíboros, a római Egyház kancellárja kérte meg őt, hogy írjon neki valamit az isteni szeretetről. A kancellár jól tudta, hogy kihez fordul; Szent Bernát pedig, bár alázatosságában alkalmatlannak tartotta magát erre a föladatra, mégis készséggel vállalkozott rá, mert hiszen a tárgy annyira vonzó volt, és szívének bőségéből beszélhetett.

De tulajdonképpen nem is most foglalkozott vele első alkalommal. Már valamivel előbb (1125) írt egy hosszú levelet³ Grande Chartreuse szerzeteseinek, melyben az igazi szeretet törvényéről, jeleiről, hatásairól és fokozatairól mondja el gondolatait. A Haimerikhez intézett könyv alapján véve e levél tartalmának teljesebb megvilágítása, új szempontokból való

² P. Antoine de S. Gabriel fordításához (1617) adott jóváhagyásában.

³ Migne kiadásában a XI. levél.

kiegészítése és elmélyítése; s Szentünk jónak látta egy részét mintegy összefoglalásul hozzacsatolni értekezéséhez.

Szent Bernát, akit joggal neveznek időrendben utolsó egyházatyának, mint egész irodalmi működésében, úgy ebben a kis művében is a Szentírásra és a régebbi egyházatyáknak, különösen Szent Ágostonnak írásaira támaszkodik. De mindazt, amit átvett, a lángész eredetiségével tudta fölolvastani a maga egyéniségében; s éppen ezért minden sorában az ő forrón szerető szívének dobogását halljuk. Stílusának egyik jellemző vonása itt is, – mint egyéb műveiben – hogy a Szentírást nemcsak idézi állításának bizonyítására, hanem sokszor egyszerűen a szent szöveg szavaival fejezi ki saját gondolatait, ami kétségtelenül még nagyobb nyomatékot ad nekik s a Szentlélek kenetének illatát árasztja ki rajtuk.

A könyvnek fejezetekre való osztása, úgy ahogy azt Migne kiadásában találjuk, nem magától Szent Bernáttól, hanem egy későbbi kiadótól származik. S minthogy ez a fölosztás nem felel meg mindig a tartalom logikai tagozódásának, azért eltértünk tőle s helyette a francia Delsart fordításának legújabb (5.) kiadását követtük, amely mindenütt tekintettel van a gondolati összefüggésekre. A bekezdések számozása azonban – akárcsak Delsartnál – a mi fordításunkban is egészen megegyezik a Migne-kiadás szövegével; ami az eredetivel való összevetést megkönnyíti.⁴

⁴ Bővebben a fordítónak „Szent Bernát apát és egyháztanító” c. művében. (Lelkiélet kis könyvei, XX. Szalézi Művek, Rákospalota.)

Tudós alaposággal megírt nagy életrajza: Dr. Piszter Imre S.O.Cist.: Szent Bernát élete és művei. 2. k. Budapest, 1899.

Előszó

Haimerik úrnak, a római Egyház bíboros kancellárjának, Bernát clairvaux-i apát azt kívánja, hogy Istennek éljen és Istenben haljon meg.

Imádságot szoktál kérni tőlem és nem fejtegetéseket. Pedig úgy érzem, hogy egyikre se vagyok alkalmas. Az elsőt azonban legalább hivatásom igazolja, ha nem is életmódom; a másodikhoz azonban, hogy megvalljam az igazat, éppen az hiányzik nálam, ami leginkább szükséges volna: a szorgalom és a tehetség. De mégis, hogy ebben is őszinte legyek, örömömről szolgál, hogy földi dolgok helyett lelki jókat kérsz tőlem, ám bár ezt inkább tehetted volna olyan valakinél, aki e tekintetben nálam gazdagabb. Mivel azonban az ilyesmiben tudós és tudatlan egyaránt mentegetődni szokott, s nem lehet egykönnyen megállapítani, hogy melyiknek mentegetődzése származik igazán tudatlanságból és melyiké szerénységből, míg csak a kérelem teljesítésében való készség bizonyítékát nem adja: fogadd szegénységemtől azt, amim van, mert nem akarom, hogy hallgatásom miatt filozófusnak tartsanak. De nem ígérek, hogy mindenre megfelelek; csupán az Isten szeretetét illető kérdésedre ígérek olyan választ, aminőt Ő maga sugallani fog. Ebbe a tárgyba elmerülni ugyanis a legédesebb, róla tárgyalni a legbiztonságosabb s felőle hallani a leghasznosabb foglalkozás. A többit bízd nálamnál alkalmasabb egyénekre.

I. Miért és hogyan kell szeretnünk az Istent?

Azt kívánod tehát hallani tőlem, hogy miért és mennyire kell szeretnünk az Istent. Válaszom ez: az Isten szeretetének oka maga az Isten, mértéke pedig az, hogy mérték nélkül szeressük őt. S ez elég? Azt hiszem, igen, legalább a bölcs embernek; de mert a tudatlanoknak is tartozom (Róm 1,14), tekintettel kell lennem rájuk is, ha már a bölcseneknek eleget mondtam. Nem vonakodom tehát attól, hogy a lassúbb fölfogásúak miatt bővebb, ha nem is mélyebb fejtegetésbe bocsátkozzam.

Azt mondom tehát, hogy két okból kell Istent önmagáért szeretnünk, mert nincs amit az igazságnak megfelelőbben vagy magunkra nézve gyümölcsözőbben szerethetnénk. Annak a kérdésnek ugyanis, hogy miért kell Istent szeretnünk, kétféle értelme van, amennyiben vizsgálódásunk vonatkozhatik vagy arra, hogy mivel érdemli meg szeretetünket az Isten, vagy arra, hogy mekkora érdekünk fűződik ehhez a szeretethez. Én azonban mind a két kérdésre egy és ugyanazt a választ adhatom, mert nem találok más méltó okot az iránta való szeretetre, mint önmagát. Szóljunk hát először az ő érdeméről.

II. Az Isten iránt való szeretetnek első oka: mert ő előbb szeretett bennünket

1. Kétségtelenül nagy érdeme Istennek velünk szemben az, hogy méltatlan voltunk ellenére is nekünk adta magát. Mert adhatott volna-e még ő is valami jobbat önmagánál? Ha tehát az Isten iránti szeretetnek okát keresve azt kérdezzük, hogy mivel érdemli meg, a legfőbb okot abban találjuk, hogy ő előbb szeretett bennünket. Méltó tehát, hogy viszonzszeressük, különösen, ha meggondoljuk, hogy kicsoda, kiket és mennyire szeretett.

Mert hát ki is az, aki szeret bennünket? Nemde az, akiről minden lélek magasztalva hirdeti: „Istenem vagy és nincs szükséged javaimra.” (Zsolt 15,2) S ennek a Fölségnek szeretete egészen tiszta szeretet, mert hisz egyáltalán nem keresi vele a saját érdekét. És kikkel szemben tanúsítja ezt a tisztaságos szeretetet? „Mikor ellenségek voltunk, kiengeszteltettünk Istennel.” (Róm 5,10) Önmagától szeretett tehát az Isten, éspedig ellenségeit szerette. Végül, hogy mennyire, azt megmondja Szent János; „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta” (Jn 3,16); és Szent Pál; „Tulajdon Fiát se kímélte, hanem odaadta értünk, mindnyájunkért.” (Róm 8,32) A Fiú pedig magáról szólva; „Nagyobb szeretete – úgymond – senkinek sincs annál, mint ha valaki életét adja barátaiért.” (Jn 15,13) Íme ezt tette az Igaz a bűnösökért, a Magasságbeli a porban kúszókért, a Mindenható az erőtlenekért. Azt mondhatná azonban valaki; Igen, ezt tette az emberekért, de az angyalokért nem. Ez igaz, de azért nem tette értük is, mert nem volt rá szükségük. Egyébként az, aki az embereknek segítséget nyújtott ily nagy nyomorúságban, megőrizte az angyalokat ettől a nyomorúságtól. És amint az emberek iránt való szeretetében módot adott ezeknek arra, hogy ne maradjanak olyanok, mint aminők voltak, hasonló szeretetből megadta az angyaloknak, hogy ne is legyenek olyanok, mint aminők mi voltunk.

III. A hitetlenek is tartoznak szeretni az Istent azokért a testi-lelki javakért, melyekben részesültek

2. Akik előtt ez nyilvánvaló, azok előtt – azt hiszem – az is nyilvánvaló, hogy miért kell szeretnünk az Istent, vagyis, hogy mivel érdemli meg szeretetünket. És ha a hitetlenek ezt tudatlanra veszik, Isten könnyűszerrel megszegényíti őket azért, hogy oly hálátlanok számtalan jótéteményével szemben, melyet az ember javára cselekedett s amelyet világosan fölismerhetnek. Mert ki más az, mint ő, aki eledelt ad a táplálkozóknak, fényt a látónak és levegőt a lélegzőnek? De balgaság volna részemről, ha most el akarnám számlálni azt, amit csak az imént számtalannak mondtam; elég, hogy a legfontosabbakat hozom föl például; a kenyeret, a napot és a levegőt. Legfontosabbnak nem azért mondom őket, mintha a legkiválóbbak volnának, mert hiszen testi javak, – hanem azért, mert a legszükségesebbek. A legkiválóbb javakat ugyanis valójának felsőbb részében, vagyis lelkében keresse az ember; s ezek; a méltóság, a tudás és az erény. Méltóságnak az emberben a szabad akaratot nevezem, amely őt nemcsak elébe helyezi a többi élőlénynek, hanem uralmat is ad neki fölöttük. A tudás által pedig fölismeri, hogy ez a méltóság megvan benne, de nem önmagától bírja. Végül az erény arra ösztönzi, hogy forró vággyal keresse azt, akitől létét nyerte, és erősen tartsa őt, miután megtalálta.

3. E három jó mindegyike tehát kétféle szemszögből tekinthető. Az emberi méltóság ugyanis nem csupán a természet kiválóságában, hanem az uralkodói hatalomban is áll, mert az embertől való félelem ott lebeg minden lény fölött, mely a földön él. Ugyancsak kettős lesz a tudás, ha elismerjük, hogy ez a méltóság vagy bármi másféle jó bennünk van ugyan, de nincs tőlünk magunktól. Hasonlóképpen kétoldalúnak ismerjük meg az erényt is, ha tudniillik állhatatosan keressük javaink szerzőjét és amikor megtaláltuk, elválaszthatatlanul odatapadunk hozzá. A méltóság tehát tudás nélkül nem használ semmit; ez utóbbi pedig még ártalmas is, ha hiányzik az erény, mint ahogy a következő fejtegetés mutatja. Mert micsoda dicsőség van abban, ha az ember olyasvalamivel bír, amiről nincs tudomása? Ha pedig tudjuk ugyan, hogy van valamink, azt azonban már nem, hogy nem magunktól van, lehet dicsőségünk, de nem Isten előtt. Annak, aki önmagában dicsekszik, az Apostol ezt mondja: „Mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, mit dicsekszel, mintha nem kaptad volna?” (1Kor 4,7) Nem azt mondja egyszerűen; „Mit dicsekszel?”, – hanem hozzáteszi: „Mintha nem kaptad volna.” Tehát nem az a megrovásra méltó, aki dicsekszik azzal, amije van, hanem az, aki úgy dicsekszik vele, mintha nem kapta volna. Joggal nevezik ezt hiú dicsőségnek, minthogy hiányzik szilárd alapja; az igazság. Szent Pál az igaz dicsőséget megkülönbözteti a hiútól, mikor azt mondja; „Aki dicsekszik, az Úrban dicsekedjék (1Kor 1,31), vagyis igazságban, mert az Úr az igazság.

4. Mindkettőt szükséges tehát tudnod; hogy mi vagy és hogy nem magadtól vagy az, ami vagy, E nélkül ugyanis vagy egyáltalán nem, vagy pedig hiú módon dicsekszel, Mert az Írás azt mondja; „Ha nem ismered magadat, menj ki társaidnak nyája után.” (Én 1,7) Valóban így történik. Ha az az ember, aki méltóságra van teremtve, méltóságát nem érti meg, tudatlansága miatt hasonló a barmokhoz, mint amelyek jelen romlottságának és halandó voltának társai. Az a teremtmény tehát, mely az értelem ajándéka által annyira kiválik, az értelmetlen lények nyájához kezd tartozni. Nem ismeri a saját dicsőségét, mely belül van, kíváncsiság által engedi magát vezetetni, hogy külsőleg az érzéki világ dolgaihoz igazodjék. Ilymódon csupán egy lesz a többiek közül, mert nem látja be, hogy mennyivel többet kapott, mint azok. Nagyon kell tehát óvakodnunk attól a tudatlanságtól, hogy magunkról kevesebbet ne gondoljunk a valónál; de nem kevésbé, hanem még inkább kell félnünk attól, hogy magunknak a valónál többet ne tulajdonítsunk. Ez történik akkor, ha tévesen azt hisszük, hogy valamely jó, ami bennünk van, tőlünk magunktól származik. De még ennél a kétféle tudatlanságnál is jobban kell kerülnünk és

utálnunk azt az elbizakodottságot, amellyel tudva és megfontoltan saját dicsőségünket keressük olyan javakban, melyek nem a mieink; és bár biztosan tudjuk, hogy nem vagyunk tulajdonosai, nem félünk velük kapcsolatban elrabolni a másnak kijáró tiszteletet. Az első fajta tudatlanságnak nincs dicsősége; a másodiknak van ugyan, de nem Isten előtt. A harmadik rossz azonban, melyet az ember már tudva követ el, a dicsőséget még Istennel szemben is bitorolja. Ez az elbizakodottság annál súlyosabb és veszélyesebb a másodiknál, mert vele megvetjük az Istent, míg amazzal csak nem ismerjük el. Végül annyival gonoszabb és undorítóbb, mint az első, mert az csak az állatokhoz tesz hasonlónvá bennünket, emez pedig az ördögökhöz. Mert gőg és a legnagyobb bűn úgy élni a kapott ajándékkal, mintha saját lényegünkhöz tartozónak s a vett jótéteményekben a jótévő dicsőségét bitorolni.

5. Ezért a két elsővel, vagyis a méltósággal és tudással együtt szükségünk van még erényre is, mely mindkettőnek a gyümölcse, és amely által keressük és bírjuk Azt, akit mint minden jónak szerzőjét és adományozóját joggal illet meg a dicsőség mindenért. Máskülönb, ha az ember tudja, hogy mit kell tennie és mégsem teszi, méltán részesül szigorú büntetésben. Miért? „Mert nem akart tudni arról, hogy a jót cselekedje, sőt fekvőhelyén eszt gonoszagon töri.” (Zsolt 35,4-5) akkor, amikor a tudás ajándéka folytán világosan megismeri ugyan, hogy azok a javak nem tőle magától származnak, mégis mint hűtlen szolga jó urának dicsőségében akar sütkérezni, sőt azt elrabolni törekszik. Nyilvánvaló tehát, hogy tudás nélkül a méltóság egyáltalában semmit sem ér, a tudás pedig erény nélkül kárhuzatos. Az erényes ember azonban, akiben sem a tudás nem marad ártalmas, sem a méltóság gyümölcstelen, az Úrhoz kiált és ilymódon magasztalja őt: „Ne nekünk, Uram, ne nekünk, hanem a te nevednek adj dicsőséget!” (Zsolt 113,1) Azaz: Semmit se tulajdonítunk magunknak, Uram, sem a tudásból, sem a méltóságból, hanem mindent átengedünk a te nevednek, akitől minden van.

6. De talán már nagyon messze eltértem tárgyunktól, mikor azt törekedtem bebizonyítani, hogy még azokat is, akik Krisztust nem ismerik, maga a természeti törvény az osztályrészükül jutott testi és lelki javakkal eléggé figyelmezteti arra, hogy ők is tartoznak Istent önmagáért szeretni, Mert hogy röviden ismétljem a mondottakat: Van-e olyan akár hitetlen ember is, aki ne tudná, hogy e halandó életben nem más nyújtja testének az említett szükséges dolgokat, tudniillik, hogy létezzék, lásson, lélegzetet tudjon venni, mint Az, aki eledelt ad minden testnek (Zsolt 135,25); aki napját fölkelte a jókra és rosszakra és erőt ad az igazaknak és hamisaknak? (Mt 5,45) Ugyancsak van-e olyan gonosz, aki azt gondolná, hogy annak a méltóságnak, mely a lélekben ragyog, más a szerzője, mint Az, aki a Genézisben azt mondja: „Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra.” (Ter 1,26) A tudás osztogatójának ki tarthatna mást, mint Azt, aki az embert tudásra tanítja? (Zsolt 93,10) És ismét ki gondolná, hogy az erényt máshonnan kapta vagy máshonnan remélheti, mint az erők Urának kezéből? Isten tehát megérdemli, hogy önmagáért szeresse őt még a hitetlen is, aki bár nem ismeri Krisztust, de ismeri magát. Azért még a hitetlennek sincs mentsége, ha nem szereti teljes szívéből, teljes lelkéből és teljes erejéből Urát, Istenét. Mert a veleszületett és eszének nem ismeretlen igazságérzet lelke mélyén azt kiáltja neki, hogy egész valójával szeretnie kell Azt, akinek, mint tudja, egész valójával tartozik. De nehéz, sőt lehetetlen, hogy az ember csupán a saját vagy szabad akarata erejéből mindent, amit egyszer Istentől kapott, oly tökéletes-teljesen Isten akarata szerint használjon, hogy sohase érvényesítse bennük a maga akaratát s ne tekintse őket olybá, mintha saját tulajdona volnának, amint írva van; „Mindnyájan a magukét keresik” (Fil 2,21); és „A rosszra hajlik az emberi szív érzése és gondolata.” (Ter 8,21)

IV. Mennyivel több okuk van a keresztényeknek arra, hogy Istent szeressék, mint a pogányoknak?

7. A hívők ellenben nagyon jól tudják, hogy mily nagy szükségük van Jézusra, és pedig a keresztre feszített Jézusra. S mikor csodálva karolják át benne a minden fogalmat felülmúló szeretetet, szégyen fogja el őket, hogy nem visznozzák legalább azzal a kevéssel, amik, ezt a nagy szeretetet és kegyes leereszkedést. Könnyű tehát nekik jobban szeretniök, mivel tudják, hogy nagyobb szeretetben részesültek; akinek azonban kevesebb adatott, az kevésbé szeret. A zsidót vagy a pogányt nem szurdalják a szeretetnek olyan tövisei, aminőket az Egyház érez, mikor azt mondja: „Sebet ütött rajtam a szeretet”, és ugyancsak; „Támogassatok engem virágokkal, vegyetek körül almákkal, mert beteg vagyok a szeretettől.” (Én 2,5) Látja Salamon királyt a koronával, mellyel anyja koronázta meg őt (Én 3,11); látja az Atya Egyetlenét, amint keresztjét hordozza; látja megostorozva és leköpdösve a fölség Urát; látja keresztre szögezve s lándzsával átverve, gyalázatokkal elhalmozva az élet és dicsőség szerzőjét; s látja, amint végül drága életét adja barátaiért. Látja mindezt s a szeretet kardja még jobban átjárja lelkét és fölkiált: „Támogassatok engem virágokkal, vegyetek körül almákkal, mert beteg vagyok a szeretettől!” Ezek tudniillik azok a gránátalmák, melyeket a Jegyes, kit bevezettek Völegénye kertjébe, az élet fájáról szakít, s amely ízét a mennyei kenyértől, színét pedig Krisztus véréből kapja. Látja azután, hogy a halál meghalt, s a halál szerzője le van győzve. Látja, amint a pokol tornácából a földre, a földről az égbe jut a foglyul ejtett zsákmány (Ef 4,8), hogy Jézus nevére minden térd meghajoljon; az égieké, a földieké és alvilágiaké, (Fil 2,10) Látja, hogy a föld, mely a régi átok alatt tövist és bojtortjánt termelt, az új áldás kegyelme folytán megifjodott és ismét virágokat hoz. És mindebben megemlékezvén a zsoldár szavairól; „Újra fölvirágozik testem s örömben hálát zengek neki” (Zsolt 27,7), – a kínszenvedésnek gyümölcsseitől akar megerősödni, melyeket a keresztfáról szedett, valamint a föltámadás virágaitól, melyeknek illata arra csábítja a Völegényt, hogy őt gyakrabban meglátogassa.

8. S azután így szól: „Be szép vagy, kedvesem, be gyönyörűséges; virágos a nyoszolyánk.” (Én 1,15) Mikor nyoszolyát említ, eléggé megmutatja, mit óhajt; s mikor virágosnak mondja, eléggé jelzi, honnan reméli vágyainak teljesülését. Nem a saját érdeméből, hanem a mező virágai révén, melyet megáldott az Úr. Gyönyörűségét találja a virágokban Krisztus, aki Názáretben akart fogantatni és nevelkedni.⁵ A mennyei Völegény szereti ezeket az illatokat s gyakran és örömmel lép be annak a szívnek menyegzői termébe, melyet ilyen gyümölcsökkel tele és ilyen virágokkal behintve talál. Mert ahol azt látja, hogy a lélek buzgón elmélkedik az ő szenvedésének kegyelméről vagy föltámadásának dicsőségéről, oda készséggel jön, ott szívesen időzik. Szenvedéseinek emlékei ugyanis úgy tekinthetők, mint a múlt évnek, azaz a bűn és halál uralma alatt eltelt összes századoknak gyümölcsei, melyek akkor mutatkoztak, mikor elérkezett az idők teljessége. Föltámadásának diadaljelvényei pedig a következő kornak új virágai, melyek a kegyelem hatása alatt új nyárba nyíltak ki s majd végül, a jövőendő egyetememes föltámadáskor oly gyümölcsöt hoznak, mely örökre megmarad. „A tél már elmúlt, az eső elállt, elvonult; földünkön előbúznak a virágok.” (Én 2,11.12) Jelezni akarja ezzel, hogy megjött a nyári idő azzal, aki a halál fagya után meghozta az új életnek tavaszi enyhességét és aki azt mondja; „Íme megújítok mindeneket.” (Jel 21,5) Ő az, kinek a halálban magként elvetett teste újra kisarjadt a föltámadásban, s akinek mezőnkön-völgyünkön eláradt illatára ismét virágba borul az, ami elszáradt, fölmelegszik, ami hideg és újra él, ami halott volt.

⁵ Az a szótő, melyből a *Názáret* helynév származott, a zsidó nyelvben annyit jelent, mint *virág, sarj*.

9. Ezeknek a virágoknak és gyümölcsöknek üde frissessége és az édes illatot árasztó mezők szépsége miatt maga az Atya is gyönyörűségét találja mindeneket megújító Fiában, úgyhogy azt mondja; „Íme, olyan az én Fiam illata, mint a telt mező illata, melyet megáldott az Úr.” (Ter 27,27) Valóban telt Az, akinek teljességéből mindnyájan kaptunk. De a Jegyes még bizalmasabban szed róla magának, mikor akar, virágokat és szakít gyümölcsöket, hogy lelkiismeretének legbensőjét fölékesítse velük s szívének ágya édes illatot áraszson a belépő Vőlegény felé. Ha ugyanis azt akarjuk, hogy gyakrabban legyen vendégünk Krisztus, szívünk tanúskodjék mindig arról, hogy erősen hiszünk annak irgalmasságában és erejében, aki értünk meghalt és föltámadott; mint Dávid mondja: „Két dolgot hallottam; Istené a hatalom és tiéd, Uram, az irgalom.” (Zsolt 61,11-12) Mind a két dologra vonatkozó tanúbizonyságok nagyon megérdemlik, hogy hittal fogadjuk őket. Mert Krisztus, miután meghalt bűneinkért és föltámadott megigazulásunkért, fölment a mennybe, hogy oltalmunk legyen, elküldte a Szentlelket, hogy megvigasztaljon bennünket, s majd egykor visszatér, hogy váltságunk művét befejezhesse. Halálában e szerint megmutatta irgalmasságát, föltámadásában megmutatta hatalmát, a többiek mindegyikében pedig mind a kettőt.

10. Íme, ezek azok a gyümölcsök, ezek azok a virágok, amelyekkel a Jegyes magát körülvétni és támogattatni kívánja. Kétségtelenül azért, mert úgy érzi, hogy a szeretet ereje könnyen ellanyhulhat és meggyöngülhet benne, ha nem serkentik folyton efféle ingerek, egészen addig, míg csak be nem jut a Vőlegény termébe, hol annak rég óhajtott ölelő karjai fogadják s ahol elmondhatja: „Balkeze a fejem alatt és jobbjaival átölel engem.” (Én 2,6) Akkor ugyanis érezni és tapasztalni fogja, hogy a szeretetnek mindaz a tanújele, melyet Szerelmese első eljövetelekor mintegy balkezével nyújtott neki, elenyésző csekélység és szinte számba sem jön annak az édességnek nagyságához képest, amely osztályrésze lesz, ha majd jobbjaival karolja át. Érezni fogja, amit hallott; „A test nem használ semmit; a szellem az, ami él.” (Jn 6,64) Igazolva látja azt, amit olvasott: „Lelkem édesebb a méznél és birtoklásom jobb a lépesméznél.” Az pedig, ami utána következik? „Emlékezetem él minden idők nemzedékeiben” (Sir 24,27–28) – azt akarja mondani, hogy amíg a mostani világ tart, melyben egyik nemzedék a másikat váltja föl, az emlékezésből vigasztalást merítenek a választottak, habár a jelenlét teljes kielégültségében még nincs részük. Azért mondja az Írás: „Nagy jószágod emlékét áradozva dicsérik”, kétségtelenül azok, akiket kevéssel előbb említett: „Nemzedék nemzedéknek dicséri alkotásaidat.” (Zsolt 144,4.7) Az emlékezés tehát ennek a földi életnek nemzedékei számára való, melyet a mennyek országában majd a jelenlét vált föl, Ez a már célhoz ért választottak dicsősége, amaz pedig azoknak a vigasztalása, akik még zárandokúton vannak.

V. Az Istenre való emlékezés édes a jóknak s félelmetes a gonoszoknak

11. De fontos dolog tudni, hogy kiknek nyújt vigasztalást az Istenre való emlékezés. Bizonyára nem a gonosz és szívtelen nemzedék az, melyhez így szól az Úr: „Jaj nektek gazdagok, mert megkaptátok vigasztalástokat” (Lk 6,24), – hanem az, amely azt mondja: „Nem akar megvigasztalódni a lelkem.” Igen, ennek hiszünk, ha folytatólag hozzáteszi: „Ha Istenre gondolkodok, gyönyörködöm.” (Zsolt 76,3–4) Igazságos dolog ugyanis, hogy akiknek szívét nem ejtik rabul a jelenvalók, azok vigasztalást találjanak a jövő dolgokra való gondolatban; és akik megvetik a mulandó javak bőségének élvezetét, azoknak örömet okozzon az örökkévalóságról való megemlékezés. Valóban az Istent keresők nemzedéke ez, azoké, akik nem a maguk érdekeit, hanem Jákob Istenének színeit keresik. (Zsolt 23,6) Azokhoz tehát, kik Isten jelenlétét keresik, közel van és édes nekik az ő emlékezete; de azért kielégülést nem találnak benne, hanem csak még inkább éheznek arra, ami őket kielégítheti. Ezt maga az Eledel állítja magáról, mikor így szól: „Aki engem eszik, még inkább éhezik” (Sir 24,29); és aki vele táplálkozott, azt mondja: „Kielégülök, ha majd megjelenik dicsőséged.” (Zsolt 16,15) Mindazonáltal már most is boldogok azok, akik éheznek és szomjaznak az igazságot, mert majd egykor ők és nem mások fognak kielégíttetni. (Mt 5,6) És jaj neked gonosz s elvetemült nemzedék! Jaj neked ostoba és esztelen nép, melynek a ráemlékezés kelletlen, a jelenlét gondolata pedig félelmetes! És méltán. Mert sem most nem akarsz szabadulni a vadászok kelepcejétől, – hisz akik gazdagok akarnak lenni ezen a világon, az ördög kelepcejébe esnek (1Tim 6,9) – sem pedig akkor nem tudod majd kikerülni a kegyetlen ígét. Ó kegyetlen ige, ó kemény beszéd: „Távozzatok, átkozottak, az örök tűzre.” (Mt 25,41) Mennyivel keményebb, kegyetlenebb, mint az, mellyel az Egyházban naponként megismétlődik a kínszenvedés emlékezete: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van (Jn 6,55), vagyis: aki kegyelettel emlékezik meg halálomról és példámra sanyargatja halandó tagjait, annak örök élete van. Más szóval: Ha velem együtt szenvedtek, velem együtt fogtok uralkodni is. Mindazáltal a legtöbb ember – még ma is – visszariad és meghátrál ettől a szótól, s ezt válaszolja – nem szóval, hanem tettel: – „Kemény beszéd ez, kicsoda hallgathatja?” (Jn 6,55.61) Ilymódon azok, akiknek szíve nem volt kitartó és lelke nem volt hű az Isten iránt (Zsolt 77,8), s akik inkább a bizonytalan gazdagságban reméltek, mint az Istenben, nem szeretik hallani a kereszt ígétét s a kínszenvedés emlékezete terhükre van. Dehát hogyan fogják majd akkor, mikor a Bíró megjelenik, elviselni ennek az ígének súlyát: „Távozzatok, átkozottak, az örök tűzre, mely az ördögnek készített és az ő angyalainak!” (Mt 25,41) Akire ez a kő ráesik, azt bizonyára összetöri. De áldását veszik az igazak, akik az Apostollal – akár távol, akár jelen lévén – tetszeni igyekeznek Istennek (2Kor 5,9), s hallani fogják: „Jöjjetek, Atyám áldottai.” (Mt 25,34) Akkor majd az, akinek szíve nem volt egyenes, önmagán tapasztalja, – csak hogy már későn – hogy mily édes volt Krisztus ígája, és milyen könnyű az ő terhe ahhoz a fájdalomhoz hasonlítva, amely alól, mintha valami súlyos és kegyetlen dolog lett volna, büszkén kivonta kemény nyakát. Szerencsétlen rabszolgái a gazdagságnak! Lehetetlen, hogy a mi Urunk, Jézus Krisztus keresztjében dicsekedjétek és ugyanakkor a földi kincsekbe helyeztétek reményeteket; lehetetlen, hogy az arany után fussatok és megízleljétek azt is, hogy mily édes az Úr. S mert nem érzitek őt édesnek a ráemlékezésben, kétségtelenül keménynek fogjátok érezni, ha majd megjelenik.

12. Egyébként a hű lélek epedve vágyódik Isten jelenléte után és édesen megnyugszik a rá emlékezésben; s addig is, míg színről–színre nem láthatja dicsőségét, a kereszt gyalázatában dicsekszik. Ez idő alatt a Jegyes, Krisztus Galambja, azok között a javak között pihen és szendereg, melyek itt osztályrészüül jutottak; s már most fehér tollakat kap, vagyis az ártatlanságnak és tisztaságnak hófehérségébe öltözik, Uram Jézus, a te nagy édességednek

emlékezetétől. De reméli azonfelül, hogy ha majd meglátja arcodat, még jobban betelik vígassággal ott, ahol háta aranszínben fog tündökölni (Zsolt 67,14), s akkor, amikor majd nagy örömmel bejut a szentek fényességébe s a bölcsesség ragyogásától még teljesebben megvilágosodik. Azért már most jogos dicsekvéssel mondja: „Balkeze a fejem alatt és jobbjaival átölel engem.” (Én 2,6) A balkézen annak a szeretetnek emlékét érti, amelynél nincs nagyobb, mert életét adta barátaiért; a jobban pedig a boldog látást, melyet barátainak ígért, és azt az örömet, melyet a Fölség jelenléte fog okozni. Istennek ezt a megistenítő látását s jelenlétének megbecsülhetetlen gyönyörűségét méltán jelképezi a jobb kéz, melyről a Zsoltáros elragadtatással énekl: „Jobbodon mindvégig gyönyörűségem leszen.” (15,11) A balkéz pedig méltán emlékeztet arra a csodálatos és örökre felejthetetlen szeretetre, mert arra dől rá és azon nyugszik a Jegyes, míg a veszedelem el nem vonul. (Zsolt 56,2)

13. Méltán van tehát a Vőlegény karja a Jegyes feje alatt, hogy ráhajoljon és rajta nyugtassa meg fejét, vagyis szíve szándékát, nehogy engedjen és testi, világias kívánságokra hajoljon, mert „a romlandó test teher a léleknek s a földi sátor lenyomja a sokat tűnődő elmét.” (Bölcs 9,15) Mi lehetne ugyanis az eredménye annak, ha megfontoljuk ezt az oly nagy és annyira meg nem érdemlett irgalmasságot, ezt az oly önkéntes és annyira bebizonyított szeretetet, ezt a nem is sejtett jóságot, ezt a legyőzhetetlen szelídséget és bámulatra méltó kedvességet? Mi más lehetne az eredménye, mondom, annak, ha mindezt figyelmesen meggondoljuk, mint az, hogy lelkünket teljesen elszakítva minden bűnös szeretettől csodálatosan magához ragadja, erősen megindítsa és megvetést támasszon benne minden olyasmi iránt, amit csak ezek megvetésével kívánhatna? Ezeknek a keneteknek illatára azután a Jegyes lelkesen fut és forrón szeret; s azt gondolja, hogy ahhoz a szeretethez viszonyítva, melyben részesül, kevésbé szeret, még ha egészen elég is a szeretet tüzeiben. És nem ok nélkül. Mi nagyot tehetne ugyanis a porszem annak a nagy szeretetnek viszonzására, melyet iránta ily Nagyság tanúsít, még ha minden erejét a szeretet szolgálatába állítja is? Hisz ez a Fölség megelőzte őt a szeretetben s minden gondja szemmel láthatólag arra irányul, hogy őt üdvözítse. Mert „úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta”. (Jn 3,16) Nincs kétség, hogy az Atyáról mondja. Ugyancsak: „Halálra adta életét.” (Iz 53,12) Nincs kétség, hogy a Fiúról van szó. A Szentlélekről pedig ezt mondja: „A Vigasztaló Lélek, akit pedig az Atya az én nevemben küld, az majd megtanít titeket mindenre és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek.” (Jn 14,26) Szeret tehát az Isten és egész valójával szeret, mivelhogy az egész Szentháromság szeret; ha ugyan az „egész” szót lehet használni a végtelennel, a megfoghatatlannal vagy pedig a teljesen egyszerűvel szemben.

VI. Mily nagy szeretettel adósa a keresztény Istennek?

14. Aki mindezt megfontolja, azt hiszem, eléggé megéri, hogy miért kell szeretnünk Istent, más szóval: hogy mivel érdemli meg az Isten szeretetünket. A hitetlen persze, aki nem ismeri a Fiút, nem ismeri az Atyát és a Szentlelket sem. S aki nem tiszteli a Fiút, az az Atyát se tiszteli, aki őt küldötte (Jn 5,23); de a Szentlelket sem, akit viszont ő küldött. Azon aztán nincs semmi csodálni való, hogy kevésbé is szereti azt, akit nálunk kevésbé ismer. Azt azonban ő is tudja, hogy egész-magával adósa annak, akit egész-maga alkotójának ismer. De mit vár akkor éntőlem az Isten, éntőlem, aki nemcsak azt tudom róla, hogy saját jószántából adta életemet, hogy bőkezűen gondoskodik szükségleteimről, hogy jóságos vigasztalom és gondos vezérem az életúton, hanem azt is, hogy bőkezű Megváltóm, hogy örök életre tart fönn, gazdaggá tesz és dicsőségben részesít? Amint írva van; „Bőséges nála a szabadítás” (Zsolt 129,7); s ugyancsak: „Egyszersmindenkorra bement a szentélybe, örök váltságot szerevezve” (Zsid 9,12); és a fönntartásra vonatkozólag; „Nem hagyja el jámborait, megőrzi őket mindörökké.” (Zsolt 36,28) A gazdagságról pedig azt mondja: „Jó és tömött, megrázott és kiáradó mértéket adnak majd a ti öletekbe.” (Lk 6,38) És ismét: „Szem nem látta, fül nem hallotta, ember szívébe föl nem hatott, amiket Isten készített azoknak, akik őt szeretik.” (1Kor 2,9) S a megdicsőítéstről; „Várjuk Üdvözítőnket, az Úr Jézus Krisztust. Ő újjá alakítja gyarló testünket és hasonlóvá teszi az ő dicsőséges testéhez.” (Fil 3,20-21) Nemkülönben: „Amiket most szenvedünk, nem mérhető össze a jövődő dicsőséggel, amely meg fog nyilvánulni rajtunk,” (Róm 8,18) És ismét: „Ez a mi jelenlegi, pillanatnyi és könnyű szenvedésünk a mennyei dicsőségnek fölötte nagy, örök mértékét szerzi meg nekünk, ha nem a látható dolgokra figyelünk, hanem a láthatatlanokra.” (2Kor 4,17-18)

15. Mit adjak mindazért viszonzásul Istennek? Az ész és a természetes igazságérzet sürgetve parancsolja, hogy egészen odaadjam magamat annak, akitől egész-magam vagyok, és hogy egész valómmal szeressem őt. A hit pedig rávilágít arra, hogy annál nagyobb szeretettel tartozom neki, minél tisztábban látom, hogy még magamnál is többre, nagyobbra kell őt becsülnöm, mert hiszen nemcsak azt adta nekem, ami vagyok, hanem ezen felül önmagát is. S valóban, a hit ideje még nem jött el, Isten nem jelent meg testben, nem halt meg a keresztfán, nem támadt föl a sírból, nem tért vissza az Atyához, nem mutatta még meg – mondom – irántunk való nagy szeretetét, azt, amelyről fönntebb annyit beszéltünk, amikor már elhangzott a parancs, hogy az ember szeresse Urát Istenét teljes szívéből, teljes lelkéből és teljes erejéből (MTörv 6,5); azaz; mindabból, amit tud, mindabból, amire képes. És nem igazságtalan az Isten, mikor a saját művét és ajándékait visszaköveteli. Mert hogyan szeretné a mű alkotóját, ha megvan rá benne a képesség? És hogyan szeretné teljes erejéből, mikor mindent kizárólag az ő bőkezűségétől kapott? S ha ehhez még hozzávesszük, hogy semmiből, tisztán a saját jószántából teremtett, és pedig ily nagy méltóságra, ez még nyilvánvalóbbá teszi a szeretet-adósságot és behajtását még igazságosabbnak mutatja. Egyébként is; mennyire fokozta jótéteményét azáltal, hogy fönntart embert és állatot s elárasztja őket irgalmasságával. (Zsolt 35,78) Magunkról mondom ezt, akik dicsőségünket a fűevő borjú képével cseréltük föl (Zsolt 105,20), s vétkezve olyanok lettünk, mint az oktalan állatok. Ha tehát egész valómmal tartozom neki már azért, mert teremtett, mit adhatnék neki még ezenfelül is azért, hogy újjáalkotott, és pedig ily módon alkotott újjá? Mert az újjáalkotás nem ment olyan könnyen, mint a teremtés; hisz nemcsak rólam van megírva, hanem minden teremtményről; „Szóltam és lettek.” (Zsolt 148,5) De aki engem egyetlen szavával teremtett, és pedig ily nagynak, annak újjáalkotásom sok szóba, csodálatos tettekbe és kegyetlen szenvedésekbe került; szenvedésekbe, melyek kegyetlenségükön fölülr még megalázók is voltak rá nézve. „Mivel viszonzom tehát az Úrnak

mindazt, amit velem cselekedett?” (Zsolt 115,12) Első munkájában magamat adta nekem, a másodikban önmagát; s amikor önmagát adta, engem is visszaadott magamnak. Azért tehát, hogy adott és visszaadott, magamért tartozom neki magammal, és pedig kétszeresen. De mit adjak Istennek őérette? Mert ha ezerszer odaadnám is magamat viszonzásul, mi vagyok én az Istenhez képest?

VII. A mondottak rövid összefoglalása

16. Itt először is gondoljuk meg, hogy mily mértékben érdemli meg Isten szeretetünket, jobban mondva; mennyire megérdemli, hogy szeretetében mértéket, határt ne ismerjünk. Mert – hogy a mondottakat pár szóval összefoglaljam – szeretetével megelőzött bennünket, s ő, aki oly nagy, oly nagyon és tisztán a maga jószántából szeretett minket, akik oly kicsinyek s hozzá még olyanok vagyunk, aminők vagyunk. Íme, ezért mondtam, amint emlékszem, mindjárt az elején; Isten szeretetének mértéke az, hogy mérték nélkül szeressük őt. Egyébként mivel a szeretet, mely Istenre irányul, a mérhetetlenre, a végtelenre irányul (mert Isten végtelen és mérhetetlen), mi is lehetne mértéke, határa szeretetünknek? És ha még hozzávesszük azt, hogy a szeretet részünkről már nem tisztán önkéntes, hanem adósságot törlesztünk vele? Szeret a mérhetetlenség, szeret az örökkévalóság, szeret a mindentudást meghaladó jóság, szeret az Isten, kinek nagysága határtalan (Zsolt 144,3), kinek bölcsessége korlátot nem ismer (Zsolt 146,5), kinek békéje fölülmúl minden fogalmat (Fil 4,7); és mi ezt a szeretetet kimérten viszonyozzuk? Szeretlek, Uram, én erőm, én várom, menedékem és megszabadítóm (Zsolt 17,2-3), aki mindaz vagy nekem, ami rám nézve csak kívánatosnak és szeretetreméltónak mondható. Istenem, segítőm, szeretlek ajándékozáért és a magam módja szerint; kevésbé ugyan, mintsem az igazság követelné, de nem kevésbé annál, mint amennyire képes vagyok. S bár képességem alatta marad tartozásomnak, többet nem tehetek, mint amennyi erőmtől telik. Többre leszek képes, ha több erőt kegyeskedel adni hozzá; de sohase tudlak annyira szeretni, amennyire megérdemled. Elégtelenségemet látják szemeid; de a te könyvedbe be vannak írva mindazok, akik megteszik azt, amire képesek, ha nem is képesek mindarra, amivel tartoznak.

Úgy gondolom, elég világos ebből, hogy miképpen és micsoda érdeméért kell szeretnünk az Istent. Micsoda érdeméért, mondom; mert hogy ez az érdeme mily nagy; kinek volna erről fogalma, ki mondhatná el, ki tudná igazság szerint értékelni?

VIII. A második indítók Isten szeretetére az, hogy ő a mi legfőbb javunk

17. Lássuk most, hogy mily hasznos ránk nézve Isten szeretete. De mi az, amit látunk a valósághoz képest? És mégse hallgathatunk róla, bár nem látjuk is olyannak, mint aminő a maga valóságában. Főntebb, mikor arról volt szó, hogy miért és mennyire kell szeretnünk az Istent, azt mondtam, hogy a „miért” kérdésnek kétféle értelme van, tudniillik, hogy mivel érdemli meg Isten szeretetünket, és hogy micsoda haszonnal jár ránk nézve ez a szeretet. Miután már szóltam Istennek szeretetünkre való jogáról, – bár nem hozzá méltóképpen, hanem csak amint tudnom adta – hátra van, hogy a jutalomról mondjam el azt, amit ugyanő sugallni fog. Mert Istent nem lehet jutalom nélkül szeretni, ámbar a jutalomra való tekintet nélkül kell őt szeretnünk. Az igazi szeretet soha sincs bér híján és mégsem bérszolga, mert nem keresi a magáét. (1Kor 13,5) A szív indulata az, nem pedig szerződés, egyesség útján nem szerezheti meg s az se biztosít magának ily módon viszonzást. Önként árasztja ránk melegét és bennünk is önkéntes szeretetet gyullaszt. Az igaz szeretet elég magának. Van jutalma, de az, amit szeret. Mert bármit szeret is az ember, de valami másért, igazában azt szereti, amire szeretete mint végső célra irányul, nem pedig azt, ami ennek elérésére csak eszköz. Szent Pál nem azért hirdeti az evangéliumot, hogy egyék, hanem azért eszik, hogy az evangéliumot hirdethesse (1Kor 9,18); s amit szeret, az nem az étel, hanem az evangélium. Az igazi szeretet nem keresi a maga jutalmát, hanem megérdemli. Jutalmat annak szoktak ígérni, aki még nem szeret; aki szeret, az már jogot szerzett rá s meg is kapja, ha állhatatos marad. Földi dolgokban is, ha rá akarunk venni valakit valamire, csak akkor csalogatjuk ígérettel vagy jutalommal, ha ellenkezik, nem pedig olyan esetekben, mikor úgyis szívesen hajlik rá. Kinek jutna eszébe, hogy megfizessen egy olyan embert, aki azt teszi, amit maga is óhajt megtenni? Senki se fogad föl például pénzen egy éhezőt arra, hogy egyék, vagy szomjazót, hogy igyék vagy akár egy édesanyát, hogy kisfiát, méhének gyermekét szoptassa. Ki gondolná, hogy kéressel vagy jutalommal kell rávenni valakit arra, hogy bekerítse a saját szőlőjét, körülássza fáját vagy fölépítse házát? Mennyivel inkább igaz az, hogy az Istent szerető lélek szeretetéért nem keres Istenen kívül más jutalmat? Vagy ha mást keres, minden bizonnyal azt szereti és nem az Istent.

IX. Az istentelen hiába fárad a család javak keresésében

18. Minden eszes lénynek természetében van, hogy mindig kívánja azt, amit jobbnak vél és lát; és semmivel se elégszik meg, aminél ítélete szerint többet ér az, ami hiányzik. Akinek például szép felesége van, az léha szemmel és lélekkel tekint egy szebb nőre; aki drága ruhába öltözött, még drágábbat kíván; s ha valakinek nagy is a gazdagsága, irigyli a nála gazdagabbat. Láthatunk olyanokat, akiknek már sok a földjük, birtokuk, és mégis nap-nap után szántót szántóhoz csatolnak s végtelen kapzsisággal tolják ki egyre jobban és jobban határaikat. Láthatunk másokat, akik királyi házakban és drága palotákban laknak, mindazáltal naponként új házakat szereznek a régiekhez s nyugtalan érdeklődéssel mást se tesznek, mint építenek, rombolnak s kerek alakúval cserélik föl azt, ami előbb négyszögletes volt. Mit szóljunk azután azokról, akik valami méltóságra jutottak? Nem azt látjuk-e, hogy kielégíthetetlen nagyravágyással s teljes erejükből törekszenek folyton magasabbra és magasabbra emelkedni? S mindennek azért nincs se vége, se hossza, mert nem található bennük semmi olyan különös, ami valóban a legmagasabb vagy a legjobb volna. S mi csodálatos van abban, hogy nem elégszik meg alsóbbrendű és rosszabb dologgal az, aki nyugalomát másban, mint a legfőbb jóban, nem találhatja meg? De ostobaság és a legnagyobb esztelenség mindig olyasmit kívánni, ami sohase tudja az ember vágyát – nem mondom kielégíteni, – de még csak csillapítani sem; mert ha birtokában van is valami ilyennek, mindazáltal kívánja azt, amivel nem bír, és mindig nyugtalanul eped az után, ami még hiányzik. Innen van, hogy a világ különféle és csalfa gyönyörűségei között csapongó lélek hiába lótt-fut ide s tova; belefárad, de kielégülést nem talál bennük. Amit éhségében lenyel, azt kevésnek gondolja ahhoz képest, amit még szeretne fölfalni; s nem kevesebb nyugtalansággal kívánja azt, ami hiányzik, mint aminő örömmel tartja birtokában azt, ami már megvan. Mert hát ki szerezhethet meg mindent? Ámbár az is igaz, hogy azt a keveset se élvezi félelem nélkül, amit fáradságosan megszerzett magának, mert nem tudja, hogy nagy fájdalmára mikor veszti el; abban azonban biztos, hogy valamikor el fogja veszteni. Íme az egyenes út, melyet a legfőbb jóra törekvő, de megromlott akarat követ; ezen siet az után, amivel be tudna telni. Igazában: a hiúság ilyen tekervényes utakon játszik önmagával és vezetí félre magát a gonoszság. Ha így akarja betölteni valaki minden vágyát, azaz ha meg akarja szerezni magának azt, aminek megszerzésével nem marad már semmi kívánnivalója, mi szükség van arra, hogy a többivel is foglalkozzék? Csalárd utakon tévelyeg és sokkal előbb meghal, mintsem hogy ily kerülővel az óhajtott célt elérhetné.

19. Ezen a kerülő úton járnak az istentelenek, s természet szerint kívánják kielégíteni vágyaikat; de ugyanakkor elutasítják azt, ami a véghez közelebb vihetné őket, nem ahhoz a véghez, mely megsemmisülésük lenne, hanem ellenkezőleg: beteljesülésük. Azért nem boldog véggel beteljesülni, hanem hiábavaló fáradsággal felőrlődni sietnek azok, akiknek nagyobb gyönyörűséget okoz a földi dolgok külszíne, mint alkotója, s akik csak akkor gondolnak arra, hogy eljussanak a mindenség Urához, mikor már előbb mindent végigjártak, mindent megtapasztaltak. Igaz, eljuthatnának hozzá, ha teljesülnének vágyaik, illetőleg, ha akadna valaki, aki egymaga elnyerhetne mindent, – a mindenek Okfején kívül. Vágyának azon törvényszerűségénél fogva ugyanis, amely kívántatni szokta vele azt, amivel még nem bír, tekintet nélkül arra, amije már van, sőt azzal szemben ezt meg is utáltatja, végezetül, mikor már égen-földön mindent megnyert és megutált, mégis csak sietne Ahhoz, aki egyes-egyedül hiányzott neki: az Istenhez. Ott azután megnyugodnék, mert ahogy azon innen nincs megpihenés, éppen úgy azon túl már nem zaklat semmi nyugtalanság. Azt mondaná bizonyára: „Nekem jó az Istenhez ragaszkodnom”; azt mondaná: „Mim vagyon az égben és miben lelném a földön kedvemem kívüled?” (Zsolt 72,28.25–26) Ilymódon tehát, mint mondtam minden

vágyakozó lélek eljutna végre ahhoz, ami legjobb, ha előbb elnyerhetné mindazt, amit ezen a jón kívül óhajt.

20. De mivel ezt teljesen lehetetlenné teszi az élet rövidege, az emberi erő gyöngesége és a vetélkedők nagy száma, hosszú út és hiábavaló fáradság őrli föl azokat, akik minden kívánságukat ki akarják elégíteni, de a minden kívánatos dolgok legfőbbjéhez mégsem juthatnak el. S ha mindezt csak lélekben akarnák elérni és nem tapasztalat szerint! Azt ugyanis könnyen megtehetnék és nem sikertelenül. Mert a lélek, mely egyrészt gyorsabb, de tisztábban is lát a testi érzékeknél, éppen arra adatott, hogy ezeket mindenkor megelőzze, s hogy az érzékek ne merjenek semmihez hozzányúlni, amit az előresiető lélek előbb hasznosnak nem ítél. Azért mondja, gondolom, az Apostol: „Mindent vizsgáljatok meg; ami jó, azt tartsátok meg” (1Tesz 5,21); hogy tudniillik a lélek vigyázzon az érzékekre s ezek csak amannak ítélete szerint teljesíthessék vágyukat. Máskülönbem nem jut föl az ember az Úr hegyére és nem állhat az ő szent helyén azért, mert hívságos dolgokon csüngött a lelke (Zsolt 23,3-4), már tudniillik eszes lelke, mikor barmok módjára követi érzékeit, esze pedig tétlenül marad és nem áll ellen semmiben. Azok tehát, akiknél az értelem nem előzi meg lépteiket, futnak ugyan, de az úton kívül s azért – megvetve az Apostol figyelmeztető szavát – nem úgy futnak, hogy elnyerhetnék a jutalmat. (1Kor 9,24) Mikor fogják ugyanis elnyerni Azt, akit csak akkor akarnak bírni, mikor már minden mást elnyertek? Tekervényes pálya és végeérhetetlen útvesztő az, ha előbb minden egyebet meg akarunk próbálni.

X. Az igaz egyedüli javát Istenben találja meg

21. Az igazzal azonban nem így áll a dolog. Hallván ugyanis azt a szemrehányást, mely azoknak a sokaknak szól, akik ebbe az útvesztőbe belebonyolódtak s ott megrekedtek (mert sokan vannak, akik a széles utat járják, mely a halálba visz), ő a maga számára királyi utat választ és se jobbra, se balra le nem tér róla. A próféta szerint is: „Sima az igaznak útja, könnyen járható az igaz ösvénye.” (Iz 26,7) Ilyenek azok, akik fölsímvén a hasznos és rövidebb utat, elég okosak ahhoz, hogy a nehéz és eredménytelen bolyongást elkerüljék s ezt a rövid, útvonalat megrövidítő jellegét válasszák: Ne kívánjunk meg mindent, amit csak látunk, hanem adjuk el azt is, amink van, és osszuk szét a szegények között. Valóban boldogok a szegények, mert övék a mennyek országa. (Mt 5,3) Mindnyájan futnak ugyanis (1Kor 9,24), de különbség van a pályafutók között. Mert az Úr az igazak útját ismeri, de elvész az istentelenek ösvénye. (Zsolt 1,6) S többet ér a kevés az igaznak, mint a nagy gazdagság a gonosznak (Zsolt 36,16), mert amint a Bölcs mondja és az esztelen tapasztalja, – „aki pénzre éhes, nem telik be pénzzel” (Sir 5,9); akik azonban „éheznek és szomjúhozják az igazságot, kielégítést nyernek”. (Mt 5,6) Az igazság ugyanis életadó és természetes tápláléka az értelmes léleknek, a pénz pedig éppúgy nem csillapítja a lélek éhségét, mint ahogy a szél nem csillapítja a testét. Ha valaki azt látná, hogy egy éhes ember száját tátja a szélnek és földuzzadt arccal szívja magába a levegőt, hogy vele elűzze éhségét, nemde azt hihetné, hogy elment az esze. De nem kisebb esztelenség ennél az, ha valaki úgy gondolkozik, hogy az értelmes lelket bármiféle testi dolog kielégítheti, a helyett, hogy csak fölfújná. Mert hát micsoda viszony van a test és a lélek között? Sem azt a lelkiek, sem pedig azt a testi dolgok nem tudják táplálni. Áldd lelkem az Urat, aki javaival kívánságodat betölti. (Zsolt 102,1.5) Elhalmoz javaival, ösztönöz a jóra, megtart a jóban; megelőz, támogat, betölt. Ő ébreszti föl vágyaidat s ő maga az, ami után vágyakozol.

22. Azt mondtam föntebb: Isten szeretetének oka az Isten. Igazat mondtam: ő ennek a szeretetnek lét- és végoka. Ő ad rá alkalmat, kelti föl az érzést és betölti a vágyat. Az ő műve, hogy szeretjük, vagy inkább: ő maga lett szeretetünk tárgyává. Reménységünk is ő, akit egykor majd boldogabban fogunk szeretni, hogy hiábavaló ne legyen mostani szeretetünk. Az ő szeretete az, amely a miénket előkészíti és megjutalmazza. Irgalmában megelőz, igazságosságában viszonzást kíván s várása édességes. Gazdag mindazok iránt, kik hozzá folyamodnak, de nincs semmije, ami jobb volna önmagánál. Magát adta, hogy ő legyen érdemünk; magát tartogatja, hogy ő legyen jutalmunk; magát nyújtja, hogy táplálékul szolgáljon a szent lelkeknek; magát szolgáltatja ki, hogy szabadulást hozzon a foglyoknak. Ily jó vagy, Uram, ahhoz a lélekhez, mely téged keres (Sir 3,25); hát akkor minő vagy ahhoz, aki megtalált? De éppen az a csodálatos, hogy senki se kereshet téged, hacsak előbb már meg nem talált. Azt akarod, hogy megtalálván keressünk és keresvén megtaláljunk. Igen, kereshetünk és megtalálhatunk, de meg nem előzhetünk. Mert ha mondjuk is: „Kora reggel eléd száll imádságom” (Zsolt 80,14), mégis kétségtelen, hogy lagymatag minden imádság, melyet nem előz meg a kegyelem ihlete. Miután elmondtam, hogy hol van a szeretet beteljesedése, most már arról kell szólnom, hogy honnan indul ki.

XI. A szeretet első foka az, hogy az ember önmagát önmagáért szereti

23. A szeretet a négy természetes érzés egyike⁶. Ismeretesek: nem kell őket megneveznem. Az igazság azt követelné tehát, hogy az, ami természetes, elsősorban a természet Alkotójának szolgáljon. Ezért szól így az első és legfőbb parancs is: „Szeresd Uradat, Istenedet.” (Mt 22,37) De mert a természet nagyon törekeny és nagyon gyönge, először a parancsoló szükség viszi rá arra, hogy ezt a szolgálatot teljesítse. Testi szeretet ez, mellyel az ember minden más előtt önmagát szereti, és pedig önmagáért, amint írva van; „Nem az az első, ami szellemi, hanem az, ami érzi.” (1Kor 15,46) Nem parancs szabja meg, hanem természetünkben gyökerezik; mert ki gyűlölte valaha a saját testét? (Ef 5,29) De ha ez a szeretet, mint rendszeren történni szokott, lejtőnek indul és mértéket nem ismer s a szükség ásta mederrel meg nem elégedve kiárad és a gyönyör mezőit is széltében elborítja: a fölösleg elé korlátot vet a vele szemben álló parancs: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.” (Mt 22,39) S valóban nagyon igazságos, hogy az, aki részese természetünknek, a kegyelemből se legyen kizárva, különösen abból, amely természetünkbe bele van oltva. Ha valakinek nehezére esik, hogy testvéreit, nem mondom, szükségükben segítse, hanem abban is szolgálatukra legyen, ami nekik gyönyörűséget okoz: az ilyen fokozza le a maga igényeit, ha nem akar törvényszegő lenni. Ám engedjen meg magának annyit, amennyit akar; csak ne felejtse el, hogy hasonlóképpen kell eljárnia felebarátjával szemben is. A mértéktartás fékét teszi rád, ember, az életnek és fegyelemnek törvénye, hogy ne kövesd a magad vesztére rendetlen kívánságaidat s a természet javaival ne szolgálj ellenségednek, vagyis a bűnös szenvedélynek. Mennyivel igazságosabban és tisztességesebben osztod meg azokat sorsod részeseivel, vagyis felebarátoddal, mint ellenségeddel? Ámde, ha a Bölcs tanácsára elfordulsz a gyönyöröktől (Sir 18,38) és az Apostol tanítása szerint az eledellel és ruházattal megelégedve nem habozol szívedet egy kevésé visszatartani azoktól a testi vágyaktól, melyek a lélek ellen harcolnak (1Pt 2,11), – azt hiszem, nehézség nélkül megadod természeted osztályrészeseinek azt, amit lelked ellenségétől elvontál. Szereteted mértéktartó és igazságos lesz, ha testvéreid szükségleteire fordítod azt, amit saját gyönyörűségedtől megvontál. A testi szeretet ily módon társas szeretetté válik, amikor a közre kihat.

24. De mit cselekszel akkor, ha javaidat felebarátoddal megosztva te magad szenvedsz talán hiányt a szükséges dolgokban? Mi mást, mint hogy teljes bizalommal kéred attól, aki bőven ad mindenkinek és nem tesz érte szemrehányást (Jak 1,5), aki megnyitja kezét és betölt minden élőt áldásával? (Zsolt 144,16) Mert nincs kétség benne, hogy szívesen megadja nekünk a szükségeset az, aki sokaktól még a fölöslegeset se tagadja meg. Maga mondja ugyanis: „Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát és ezek mind hozzáadottnak nektek.” (Lk 12,31) Ígéri, hogy önként megadja a szükségeset annak, aki a fölöslegeset magától megvonja és szereti felebarátját. Az Isten országát keresni ugyanis először s a bűn zsarnoksága ellen érte esedezni annyit jelent, hogy inkább vegyük magunkra a szemérmesség és józanság igáját, mintsem hogy a bűn uralmát tűrjük halandó testünkben. S az is az igazságossághoz tartozik, hogy a természet ajándékából ne zárjuk ki azt, akivel közös a természetünk.

⁶ Szent Bernát a régiekkel csak négy természetes érzést különböztet meg; ezek: a szeretet, félelem, öröm és szomorúság.

XII. A szeretet második foka, ha Istent magunkért szeretjük

25. Hogy azonban felebarátunk iránt való szeretetünkben tökéletes igazságosság érvényesüljön, szükséges, hogy oka az Isten legyen. Mert hogyan szerethetné felebarátját tisztán az, aki őt nem Istenben szereti? Istenben azonban nem szerethet az, aki nem szereti magát az Istent. Istent kell tehát először szeretnünk, hogy azután Istenben szerethessük felebarátainkat is. Tehát ugyanaz az Isten a szerzője iránta való szeretetünknek, aki a többi javaknak is szerzője, és pedig a következőképpen. Aki a természetet alkotta, ugyanaz meg is oltalmazza; mert olyannak teremtette, hogy állandó szüksége van annak oltalmára, aki megteremtője volt. S amint nála nélkül nem lehetett, éppúgy nem maradhatna fenn nála nélkül. S hogy a teremtmény tudatlanságban ne legyen állapotára nézve s azért kevélyen magának ne tulajdonítsa azt, – Isten őrizzen tőle! – ami a Teremtő jótéteménye, ugyanaz az Alkotó magasztos és üdvös szándékkal azt akarja, hogy az ember megpróbáltatásoknak legyen alávetve. Így aztán, mikor ereje fölmondja a szolgálatot és az Isten jön segítségére, akkor az az ember, akit az Isten mentett meg, méltóképpen fogja becsülni az Istent. Azt mondja ugyanis (az Isten): „Hívj segítségül a szorongatás napján: megmentelek és dicsérni fogsz engem.” (Zsolt 49,15) Ilymódon az állati és testi ember, aki azelőtt önmagán kívül mást nem tudott szeretni, szeretni kezdi ha másért nem, a saját érdekéért – az Istent is, mert – amint gyakran tapasztalta – ő általa mindent megtehet, ami javára van; nélküle azonban semmire se képes.

XIII. A harmadik fok, ha Istent őérette magáért szeretjük

26. Szereti tehát már az ember az Istent, csak hogy még a saját java matt, nem pedig az Istenért magáért. De bizonyos okosságra vall már az is, ha tudjuk, hogy mire vagyunk képesek a magunk erejéből és mire Isten segítségével, és ha óvakodunk megbántani azt, aki bennünket minden bajtól megóv. Ha azonban gyakran ismétlődnek a megpróbáltatások s ezért az ember gyakran fordul Istenhez, aki ugyancsak gyakran megszabadítja őt: nemde az ily módon megszabadított ember, még ha keble vasból és szíve kőből volna is, szükségképpen ellágyul a Szabadítónak ilyen kegyességére és most már nemcsak a saját érdekében, hanem önmagáért is szeretni fogja az Istent. Folytonos nyomorúsága ugyanis arra készíti őt, hogy szüntelenül Istenhez forduljon és hozzá fordulva megízlelje és megízelve tapasztalja, hogy mily édes az Úr. Így történik, hogy most már nem annyira a saját szükségünk ösztönöz, hanem inkább az ő megízlelt édessége vonz bennünket Istennek tiszta szeretetére. S amint a samariabeliek annak az asszonynak, aki nekik jelentette volt, hogy itt van az Úr, azt mondták: „Már nem a te fecsegésedre hiszünk, hanem mert mi magunk hallottuk és tudjuk, hogy ez valóban a világ Üdvözítője” (Jn 4,42); így mi is az ő példájukra testünkhöz szólva joggal mondjuk neki: Már nem a te szükségleteid miatt szeretjük az Istent, hanem mert megízleltük és magunk tapasztaltuk, hogy édes az Úr. A szükség ugyanis mintegy a testnek beszéde, és örvendezve hirdeti a tapasztalatból megismert jótéteményeket. S annak, aki így érez, már nem lesz nehéz teljesíteni a felebaráti szeretetre vonatkozó parancsot sem; hisz igazán szereti az Istent s azért szereti mindazt, ami Istené. Szeret tisztán s ennél fogva nehézség nélkül engedelmeskedik a tiszta parancsnak, jobban megtisztítva szívét, amint írva van, a szeretet engedelmisségében. (1Pt 1,22) Szeret igazságosan és készséggel karol át egy ilyen igazságos törvényt. Méltán kedves ez a szeretet, mert önkéntes. Tiszta, mert nem szóval és nyelvvel nyilatkozik meg, hanem cselekedettel és valósággal. Igazságos is, mivel annyit nyújt, amennyit kap. Aki ugyanis így szeret, annak szeretete bizonyára olyan, mint amilyen az a szeretet, amelyben ő részesült; s azért a maga részéről éppen úgy nem a saját, hanem Jézus Krisztus érdekeit keresi, mint ahogy az a mi érdekeinket kereste vagy inkább minket magunkat, nem pedig a saját érdekeit. Így szeret az, aki azt mondja: „Magasztaljátok az Urat, mert jó.” (Zsolt 117,1) Aki ugyanis nem azért magasztalja az Urat, mert neki jó, hanem egyszerűen azért, mert jó, az valóban Istenért szereti az Istent, nem pedig önmagáért. Nem így szeret az, akiről ezt olvassuk: „Magasztal téged, ha jót teszel vele.” (Zsolt 48,19) Ez tehát a szeretet harmadik foka, amelyen már önmagáért szeretjük Istent.

XIV. A szeretet negyedik foka, mikor magunkat is csak Istenért szeretjük

27. Boldog az, aki a szeretet negyedik fokára följuthatott, amikor már önmagát is csak Istenért szereti. Igazságosságod, Uram, olyan, mint az Isten hegyei. (Zsolt 35,7) Hegy ez a szeretet, Istennek magas hegye. Valóban kövér és termékeny hegy. (Zsolt 75,3) Ki mehet föl az Úr hegyére? (Zsolt 23,3) Ki ad nekem szárnyakat, mint a galambnak, hogy elszállhatnék és megpihenhetnék? (Zsolt 54,7) Békében van a helye és lakása Sionban. (Zsolt 75,3) Jaj nekem, hogy számkivetésem oly hosszúra nyúlik. (Zsolt 119,5) A test és a vér, a sár-edény és föld-ház mikor fogja föl ezt? Mikor ejti hatalmába a lelket olyan érzés, hogy Isten szeretetétől megittasulva önfeledten és magát olybá véve, mint egy összetört edény, egész valójával Isten felé forduljon és hozzá tapadva egy lélekké legyen vele (1Kor 6,17) és elmondhassa: „Érje bár testemet, szívemet enyészet, szívem Istené s osztályrésze mindörökké az Isten”? (Zsolt 72,26) Boldognak és szentnek mondom azt, akinek megadatott, hogy ebben a halandó életben, ha csak nagy ritkán vagy éppen egyszer s akkor is csak futólag és egy pillanatra valami ilyent tapasztaljon. Mert magát mintegy elveszteni, mintha az ember nem is volna, magát szinte nem érezni, magát kiüresíteni és majdnem hogy megsemmisülni; ez már mennyei élet és nem emberi érzés. S ha valamely halandó, mint mondtam, elragadtatásában néha idejut és legalább egy pillanatra bebocsátást nyer, a gonosz világ azonnal megirigyli tőle, a napnak bajai nyugtalanítják, a halál teste földre nyomja, a testi szükségletek zaklatják, a romlottság okozta legyöngültség nem bírja meg és ami ezeknél még kényszerítőbb hatalom: visszaszólítja onnan a testvéri szeretet. Sajnos, kénytelen visszatérni magához, visszaesni a saját nyomorúságába és fájdalmasan fölkiáltani: „Uram, erőszakot szenvedek, felelj értem!” (Iz 38,14) És ugyancsak: „Én szerencsétlen ember! Ki szabadít meg e halálnak testétől?” (Róm 7,24)

28. Mivel azonban az Írás azt mondja, hogy Isten mindent önmagáért teremtett, bizonyára eljön majd az az idő, mikor a mű Alkotójához alakul és vele összhangba jut. Valamikor tehát nekünk is egész valónkat át kell hatnia annak az érzületnek, hogy amint az Isten mindent önmagáért akart létrehozni, úgy mi se akarjuk, hogy akár mi magunk, akár másvalami, ami volt vagy van, másért létezzék, mint őérette, azaz egyedül az ő akaratáért, nem pedig a mi gyönyörűségünkért. A saját szükségleteink kielégülése vagy az osztályrészünkül jutott öröm bizonyára nem okoz majd oly nagy boldogságot, mint az, hogy teljesülve látjuk bennünk és felőlünk az ő akaratát, amit mindennap kérünk imádságunkban; „Legyen meg a te akaratod, miképpen a mennyben, azonképpen a földön is.” (Mt 6,10) Ó szent és tiszta szeretet! Ó édes és boldogító érzés! Ó tiszta és szennytelen szándéka az akaratnak! Annál tisztább és szennytelenebb, mert akkor már nem keveredik hozzá semmi a magunkéból; annál édesebb és boldogítóbb, mert egészen isteni az, amit érzünk. Valamint a kicsi vízcsepp, ha nagy mennyiségű borba öntjük, magában mintegy megsemmisül, mert a bornak még színét és ízét is fölveszi; valamint a tüzes és izzó vas saját formáját leveti és egész hasonlóvá lesz a tűzhöz; s valamint a napsugárban fürdő lég ugyanazon ragyogó fénné alakul át, mintha nem is egy megvilágított dolog, hanem maga a világosság lenne: éppen úgy kell majd akkor a szentekben valami kimondhatatlan módon az emberi érzésnek önmagából kiolvadnia és teljesen átömlenie Isten akaratába. Egyébként hogyan lesz mindenben minden az Isten, ha az emberben még megmarad az emberből valami. Igen, meg fog maradni a lényeg, de más alakban, más dicsőségben és más hatalomban. Mikor valósul meg ez? Ki fogja meglátni? Ki fogja bírni? Mikor jutok oda, hogy az Isten színe előtt megjelenjek? (Zsolt 41,3) Uram, Istenem, neked szól szívem, téged keres tekintetem; a te arcod keresem, Uram. (Zsolt 26,8)

29. Azt hiszem, ez a parancsolat: „Szeressed a te Uradat, Istenedet teljes szívedből és teljes lelkedből és teljes erődből” (Mt 22,37), – majd csak akkor megy tökéletesen teljesebbé,

amikor a szív nem lesz már kénytelen a testre gondolni, s a lélek is megszabadul attól a föladattól, hogy a testnek – mint mostani állapotában teszi – életet és érzékenységet adjon; ereje pedig, miután megszabadult minden bajtól, magának Istennek hatalma által szilárdul meg. Mert lehetetlen minden képességét teljesen Istenben összpontosítani és az isteni arcra szegeznie, amíg figyelmét leköti ez a törékeny és nyomorúságos test, s magát megosztva kénytelen neki is szolgálni⁷. Tehát csak átszellemült és halhatatlan testben, tiszta, nyugodt, megelégedett és a léleknek tökéletesen alávetett testben remélheti, hogy birtokába jut a szeretet negyedik fokának, vagy inkább, hogy őt ejti az hatalmába, mivel csak Isten képes azt megadni annak, akinek akarja, de emberi erő nem tudja elérni. Erre a legmagasabb fokra, mondom, majd akkor juthat el könnyen, mikor testi gyönyör már nem tartóztatja föl, mikor már semmiféle baj nem zavarja meg abban, hogy a legnagyobb készséggel és forró vágyakozással ne siessen bemenni Urának örömébe. Nem kell-e mégis azt gondolnunk, hogy a szent vértanúk ezt a kegyelmet – legalább részben – már akkor elnyerték, amikor még diadalmas testükben voltak? A szeretet rendkívül nagy erejének kellett ugyanis belül magával ragadnia ezeket a lelkeket, mert csak így bírták testüket kívül szenvedésekre adni és hozzá még megvetni a kínzásokat. De lehetetlen mégis, hogy a rettenetes fájdalmak érzése meg ne zavarta volna lelkük derűjét, habár föl nem is dülta.

⁷ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szóbanforgó parancs, mely a szeretet végcélját és tökéletességét állítja elénk, teljesíthetetlen. Isten ugyanis nem parancsolja azt, hogy szeretetünk már ebben az életben föltétlenül tökéletes legyen, hanem csak azt, hogy folyton és lankadatlanul törekedjünk rá, vagyis hogy amennyire az emberi élet adottságai engedik, az ő gondolata, szeretete, a vele való egyesülés és az ő szent akarata foglalja le a maga számára lelkünket.

XV. A szeretetnek ezt a fokát az üdvözültek is csak a föltámadás után érik el

30. Mit szóljunk azonban azokról a lelkekről, melyek testüktől már megszabadultak? Hisszük, hogy egészen elmerültek az örökkévaló fénynek és a fénylő örökkévalóságnak mérhetetlen tengerébe. De ha – és ez tagadhatatlan – szeretnék magukat már egyesülve látni testükkel vagy legalább óhajtják és remélik ezt az egyesülést; akkor nyilvánvalóan nem alakultak át még egészen közömbössé, mert még mindig maradt bennük valami magukból, ami figyelmüket, ha csekély mértékben is, magára vonja. Addig tehát, amíg a halált el nem nyeli a diadal, s az örök világosság minden oldalról át nem törí és egészen el nem árasztja az éj határait, azért hogy a testekben is mennyei dicsőség ragyogjon, a lelkek nem tudnak teljesen megszabadulni maguktól és teljesen Istenbe menni át; mert hisz akkor is kötve vannak testükhöz, nem ugyan életükkel és érzékelhetően, hanem valami természetes ragaszkodással, úgyhogy nélküle nem akarják és nem is tudják elérni beteljesülésüket. A testek föltámadása előtt tehát nincs meg a lelkeknek az az Istenben való elveszése, ami tökéletes és végső állapotuk lesz; s a testtel való egyesülést nem óhajtáná a lélek, ha nélküle beteljesülhetne. A lélek ugyanis csak nyer vele, akár elhagyja, akár pedig újra fölveszi a testét. Szentjeinek halála drága az Úr színe előtt. (Zsolt 115,15) S ha már a halál drága, minő lesz az élet és hozzá még az az élet? Nem csoda, ha a már megdicsőült test hozzájárul valamivel a lélek boldogságához, mikor gyöngeségében és halandóságában is nagy szolgálatot tudott neki tenni. Ó mennyire igaza volt annak, aki azt mondta, hogy minden közreműködik azok javára, akik az Istent szeretik. (Róm 8,28) Az Isten-szerető léleknek javát szolgálja a gyöngé test, javát szolgálja a megholt test és javát szolgálja a föltámadt test is. Először a bűnbánat gyümölcseit termi számára, másodsor nyugalmat szerez neki s utoljára beteljesedéséhez segíti. Méltán nem akar tehát tökéletességre jutni teste nélkül, melynek rá nézve hasznos szolgálatát minden állapotban teljesen ismeri.

31. Valóban jó és hűséges társa a test a jó léleknek. Segítségére van, mikor még teher neki; mikor már nem segíti, leveszi róla a terhet, s végül segíti anélkül, hogy a legcsekélyebb mértékben is terhére volna. Az első állapot fáradságos, de gyümölcsöző, a második nyugalmas, de nem unatkozó, a harmadik dicsőséges. Hallgassuk a Vőlegényt is, aki az Énekek énekében így hív bennünket erre a hármas lépésre: „Egyetek, barátaim, és igyatok, s ittasodjatok meg, kedveseim!” (5,1) Enni hívja azokat, akik testben fáradoznak; inni hívja azokat, akik testük levette pihennek; s azokat, akik testüket újra fölveszik, arra ösztönzi, hogy ittasodjanak meg. Kedveseinek nevezi őket, mivelhogy csordultig vannak a szeretettel. Mert különbség van a többiek között is, akiket nem kedveseinek, hanem barátainak nevez. Azok, kik még a test súlya alatt nyögnek, kedvesek előtte azért a szeretetért, mely bennük van. Akik a test bilincseitől már megszabadultak, annál kedvesebbek, minél készségesebbé és szabadabbá váltak a szeretetre. De mindezeknél nagyobb joggal kedvesek névben és valóságban azok, akik dicsőségesen visszkapott testükkel magukra öltötték második ruhájukat s annál akadálytalanabban és annál gyorsabban röpülnek Isten szeretetére, mert nincs már bennük semmi a magukéból, ami őket a legkisebb mértékben is gátolná. Ezzel az előbbi két állapot egyike se dicsekedhetik, mert az elsőben a lélek fáradsággal hurcolja a testet, a másodikban nincs minden önérdék nélkül az a vágy, mellyel rá várokozik.

32. Először tehát kenyerét eszi a hű lélek, de – fájdalom! – arcának verejtékével. Míg ugyanis a testben van, addig csak hitben jár, melynek szeretet által kell munkálkodnia; mert ha nem munkálkodik, akkor halott. S éppen munkája az eledel, mint ahogy az Úr mondja: „Az én eledelem az, hogy annak akaratát cselekedjem, ki engem küldött.” (Jn 4,34) Később, mikor a testből kivetkőzött, nem táplálkozik már többé a fájdalom kenyerével, hanem, mint aki étkezés

után van, bőségesebben ihatik a szeretet borából. Ez azonban még nem tiszta bor, amint az Énekek Énekében a Völegény neve alatt olvassuk; „Boromat tejemmel iszom.” (5,1) Mert az isteni szeretet borát a lélek még akkor is vegyíti annak a természetes szeretetnek édességével, mellyel testének újra-fölvételét és megdicsőülését óhajtja. Hevül ugyan már akkor a szent szeretetnek megivott borától, de még nem egészen a megittasultságig, mert azt a tüzet egyelőre mérsékli ennek a tejnek belekeverése. Az ittasság ugyanis meg szokta zavarni az elmét és önmagát is elfeledtetni vele. De nem feledkezett meg magáról teljesen az, aki még testének leendő föltámadására gondol. Ha aztán elérte azt, aminek egyedül volt híjával, mi akadályozhatná őt abban, hogy valamiképpen kilépjen önmagából és tökéletesen elmerüljön az Istenben s annál kevésbé hasonlítson régi valójához, minél hasonlóbba válik Istenhez. S mikor aztán odajut a Bölcsesség serlegéhez, melyről írva van: „Mily pompás az én mámorító kelyhem.” (Zsolt 22,5), mi csodálni való van azon, ha megittasul az Úr házában bőségétől, mikor már semmi magára vonatkozó gond se bántja s biztonságban issza az új bort Krisztussal Atyjának országában?

33. Ezt a hármas lakomát a Bölcsesség rendezi, de egyedül a szeretet szolgálja föl, mellyel táplálja a munkálkodókat, itatja a nyugvókat és megittasítja azokat, akik már uralkodnak. Valamint a testi lakomán előbb szolgálják föl az ételt, mint az italt, mert a természet is ebben a sorrendben kívánja, úgy van itt is. Először, a halál előtt, halandó testünkben kezünk munkáját esszük, fáradsággal rágva azt, amit le kell nyelnünk. A halál után, a szellemi életben, már iszunk, valami rendkívül édes könnyűséggel szürcsölgetve azt, amit kapunk. Végül, mikor majd testünk föltámad, abban a halhatatlan életben megittasodunk attól a csodálatos teljességtől, mely bennünk kiárad. Ez tehát az értelme annak, amit a Völegény az Énekek Énekében mond; „Egyetek, barátaim, és igyatok, s ittasodjatok meg, kedveseim.” (5,1) Egyetek a halál előtt, igyatok a halál után s ittasodjatok meg a föltámadás után. Valóban kedvesei már, kik szeretettől ittasodnak; és valóban megittasodottak azok, kik méltók arra, hogy bevezessék őket a Bárány menyegzőjére s ott egyenek és igyanak az ő asztalánál, az ő országában, mikor majd dicsővé teszi magának az Egyházat úgy, hogy sem fölt, sem ránc, sem más efféle nem lesz már rajta. (Ef 5,27) Akkor teljességgel megittasítja kedveseit és a gyönyörűség poharából itatja (Zsolt 35,9); mert a Völegénynek és Jegyesének ebben a szoros és tiszta ölelésében folyó árja örvendeztetni meg az Isten városát. (Zsolt 45,5) Azt gondolom, hogy ez a folyó nem más, mint az Isten Fia, aki – mint maga megígérte – odaáll szolgálni (Lk 12,37), hogy az igazak mostantól fogva már lakmározzanak és vigadozzanak Isten színe előtt és ujjongjanak örömeikben. (Zsolt 67,4) Innét az a ráúnás nélkül való jóllakottság, innét az a kielégíthetetlen, de nyugtalanság nélkül való tudásvágy, innét az az örök és kiolthatatlan sóvárgás, mely azonban szükségét nem ismer; innét végül az a józan ittasság, mely nem borral, hanem igazsággal tölt el, nem bortól részeg, hanem Istentől ég. Mostantól fogva már mindörökre bírja a lélek a szeretet negyedik fokát, mikor mindenkifölött és egyedül az Istent szereti; mert magunkat sem szeretjük másért, mint csak őérette, hogy ő maga legyen jutalma azoknak, akik őt szeretik, örök jutalma azoknak, akik őt örökre szeretik.

XVI. A szeretetről. Részlet a karthauziakhoz írt levélből

34. Emlékszem, hogy már régebben írtam egy levelet a szent karthauzi testvéreknek s abban egyebek között ezekről a fokokról is beszéltem. (Ep. 11) Lehet, hogy ott mondtam mást is a szeretetről, de ami ugyancsak a tárgyhoz tartozott; s azt gondolom, hogy nem végzek haszontalan munkát, ha belőle egyet-mást hozzácsatolok ehhez az értekezéshez. Annál is inkább, mert könnyebben esik lemásolnom azt, amit már megírtam, mint ismét valami újat írnom.

Azt mondom tehát, hogy igaz, őszinte, tiszta szívből, jó lelkiismeretből és tettetés nélküli hitből származó szeretetnek azt nevezhetni, amellyel felebarátunk javát akárcsak a magunkét, úgy szeretjük. Mert aki jobban, vagy éppen kizárólag a magáét szereti, az nem szereti tisztán a jót, mert hiszen a saját érdekéért szereti, nem pedig magáért a jóért. Az ilyen tehát nem engedelmeskedhetik a prófétának, aki azt mondja; „Magasztaljátok az Urat, mert jó.” (Zsolt 116,1) Magasztalja ugyan, mivelhogy talán neki jó, de nem azért, mert önmagában jó. Tudja meg tehát, hogy rá vonatkozik a prófétának ez a szemrehányása; „Magasztal téged, mikor jót tettél vele.” (Zsolt 48,19) Van, aki magasztalja az Urat, mert hatalmas; van, aki magasztalja, mert neki jó; és van olyan is, aki azért magasztalja őt, mert egyszerűen jó. Az első szolga és aggódik magáért; a második bérmunkás és valamire vágyakozik; a harmadik fiú és csak atyjára gondol. Aki aggódik s aki valamit kíván, csak magát tartja szemé előtt. Egyedül az a szeretet nem keresi a saját érdekeit (1Kor 13,3), amely a fiúban van. Éppen azért úgy gondolom, hogy róla mondja az Írás: „Az Úr törvénye szeplőtelen, lelkeket térítő” (Zsolt 18,8), mert egyedül ez tudja elszakítani a lelket a maga és a világ szeretetétől és Istenhez fordítani. A lelket ugyanis megtéríteni sem a félelem, sem az önszeretet nem tudja. Megváltoztathatják néha az arcot vagy a magaviseletet, de a szívet soha. Igaz, a szolgálai lélek is végzi néha Istennek a dolgát; de mert ezt nem jószántából teszi, nyilván megmarad szíve keménységében. Végzi a bérmunkás is, de nem ingyen, hanem a saját érdeke sarkallja. Márpedig ahol az önérdek szerepel, ott a lélek csak magával törődik, ott szűkkeblűség van, s a szűkkeblűség zugában pedig kétségtelenül piszok vagy rozsdá. Ám legyen a szolgának törvénye a félelem, mely szorongatja; a bérmunkásé a kapzsiság, mely féket vet rá, mikor csábítja, húzza a kísértés. De közülük egyik sem szeplőtelen, egyik sem tudja megtéríteni a lelkeket. Egyedül a szeretet az, amely lelkeket térít, mert csak ez bírja rá őket arra, hogy önként, a maguk jószántából cselekedjenek.

35. S azért mondom ezt a törvényt szeplőtelennek, mert semmit sem tart magának abból, ami az övé. Akinek ugyanis nincs semmi sajátja, annak mindene, amije van, az Istené; ami pedig az Istené, az nem lehet tisztátalan. Az Úrnak szeplőtelen törvénye tehát a szeretet, mely nem azt keresi, ami neki magának, hanem azt, ami sokaknak hasznos. Az Úr törvényének vagy azért mondjuk, mert ő maga belőle él, vagy pedig azért, mert senki sem bírhatja másképp, mint az ő ajándékából. S ne tűnjék föl különösnek, ha azt mondtam, hogy maga is a törvényből él, minthogy nem más törvényről mondom ezt, mint a szeretetről. Mert hát abban a fölséges és boldog Szentháromságban mi más tartja fenn a magasztos és kimondhatatlan egységet, mint a szeretet? Törvény tehát, és pedig az Úr törvénye a szeretet, mely a Háromságot bizonyos módon egységbe foglalja és a béke kötelékével fűzi össze. De senki se gondolja, hogy a szeretetet itt minőségnek vagy valami járuléknak veszem; mert ezzel azt állítanám, – amitől Isten őrizzen – hogy Istenben van valami, ami nem az Isten. Ez a szeretet maga is isteni lényeg, amely állítás sem nem új, sem nem szokatlan, minthogy Szent János maga mondja: „Szeretet az Isten.” (1Jn 4,8) Egyforma joggal nevezzük tehát szeretetnek, Istennek és Isten ajándékának. E szerint a szeretet szeretetet ad, a lényegi szeretet járulékosat. Ahol az ajándékozót jelenti, ott lényegnek a neve, ahol az ajándékot, ott tulajdonságnak. Ez örök törvény, a mindenség

teremtője és kormányzója. Ő általa lett ugyanis súly, szám és mérték szerint minden és törvény nélkül semmi sem marad, minthogy maga a minden dolognak törvénye sincs törvény nélkül. Ez azonban nem más, mint ő maga, s amellyel, ha nem teremtette is, de kormányozza önmagát.

36. Egyébként a szolganak és a bérmunkásnak is van törvénye, de azt nem az Úrtól vették, hanem maguk alkották. Az első azzal, hogy nem szereti Istent, az utóbbi pedig, hogy másvalamit jobban szeret, mint az Istent. Van, mondom, törvényük, de az nem az Úré, hanem önmaguké, csak hogy mégis alávetve az Úr törvényének. Igen, mindegyikük megalkothatta magának a saját törvényét, de nem vonhatta ki az örök törvény változhatatlan rendelkezése alól. Azt mondom, hogy akkor hozta meg mindegyikük magának tulajdon törvényét, mikor a saját akaratát a közös és örök törvénynek elébe helyezte s ezzel gonosz módon utánozni akarta a Teremtőt: hogy amint az önmagának törvénye és független minden mástól, úgy ő is maga kormányozza önmagát és törvényévé saját akaratát tegye. Súlyos és elviselhetetlen iga nehezedik, fájdalom, Ádám minden fiára s annyira meghajtja és lenyomja fejünket, hogy életünk a pokolhoz közeledik. (Zsolt 87,4) „Én szerencsétlen ember, ki szabadít meg engem a halálnak testétől?” (Róm 7,24), amely nyom és majdnem agyonnyom, annyira, hogy ha az Úr nem jönne segítségemre már-már az alvilágban lakoznék a lelkem. (Zsolt 93,17) Ez alatt a súly alatt sóhajtozott könnyhullatással az, aki azt mondotta: „Miért tettél engem ellenségeddé, úgyhogy terhemre lettem önmagamnak?” (Jób 7,20.) Mikor azt mondja: „Terhemre lettem önmagamnak” – ezzel arról tesz tanúságot, hogy saját magának lett törvénye, és nem más okozta baját, hanem csakis önmaga. Hogy pedig Istenhez szólva ezekkel a szavakkal kezdi: „Miért tettél engem ellenségeddé?” – jelzi, hogy Isten törvénye alól azért mégse szabadulhatott. Mert Istennek örök és igazságos törvénye szerint az, aki nem akart Istennek szelíd vezetése alatt élni, büntetésül a maga vezetésére van hagyva; s mert önként ledobta magáról a szeretetnek édes igáját és könnyű terhét, a saját akaratának elviselhetetlen terhét kénytelen hordozni. Az örök törvény tehát csodálatosképpen és igazságos módon egyrészt ellenségévé tette szökevényét, másrészt mégis megtartotta hatalma alatt; mert nem kerülte ki az igazság törvényét, melyre rászolgált, de nem maradhatott Istennel az ő világosságában, nyugalomban és dicsőségében. Alá van vetve hatalmának s ki van zárva boldogságából. Uram, Istenem, miért nem veszed el bűnömet és miért nem törlöd gonoszúságomat (Jób 7,21), hogy a saját akaratom nyomasztó súlyától megszabadulva föllélegezhessem a szeretetnek könnyű terhe alatt; hogy ne a szolgálói félelem tartson féken, ne a jutalom vágya csalogasson, hanem a te lelked vezéreljen, a szabadság lelke, mely fiaidat vezérli s mely bizonyosságot tegyen lelkemnek arról, hogy én is egy vagyok a te fiaid közül (Róm 8,14-16), minthogy ugyanaz a törvényem, amely a tied, és úgy vagyok én magam is ezen a világon, amint te vagy. Akik ugyanis azt teszik, amit az Apostol mond: „Ne tartozzatok senkinek se semmivel, csak azzal, hogy egymást szeressétek” (Róm 13,8), – azok kétségtelenül úgy vannak ezen a világon, mint maga az Isten: nem szolgák, nem bérmunkások, hanem Isten fiai.

37. Tehát a fiak sincsenek törvény nélkül, hacsak valaki nincs más véleményen azért, ami írva van: „Igazakra nem vonatkozik a törvény.” (1Tim 1) Ámde tudnunk kell, hogy más az a törvény, melyet a szolgaság lelke hirdetett ki félelem között, és más az, melyet a szabadság lelke adott szelídségben. A fiak nem kényszerülnek hódolni az elsőnek, de viszont nincs megengedve nekik, hogy a második nélkül éljenek. Akarod hallani, hogy a törvény nem vonatkozik az igazakra? „Nem vettétek a szolgaság lelkét, hogy ismét csak féljete.” S ugyancsak akarod hallani, hogy még sincsenek a szeretet törvénye nélkül? „Hanem vettétek a gyermekkéfogadás lelkét.” (Róm 8,15) Hallgassuk azután az „igaz”-at, aki mindkettőt vallja magáról; hogy tudniillik nincs a törvény alatt, de azért nincs törvény nélkül: „Azoknak, – úgymond – kik a törvény alatt vannak, olyan lettem, mintha a törvény alatt volnék, holott én magam nem vagyok a törvény alatt; azoknak pedig, kik a törvény nélkül voltak, mintha törvény nélkül volnék, holott nem vagyok Isten törvénye nélkül, hanem Krisztus törvénye alatt vagyok.” (1Kor 9,21) Nem helyes tehát, ha azt mondjuk: Az igazaknak nincs törvényük; vagy:

Az igazak törvény nélkül vannak; hanem: Nem az igazakért van a törvény; azaz: Nem akarunk ellenére van kiszabva rájuk, – hanem önként vállalják; mert annál jóságosabbnak tapasztalják szerzőjét, minél édesebben ihleti meg lelküket. Azért mondja oly szépen az Úr is: „Vegyétek magatokra az én igámat!” (Mt 11,29) Mintha azt mondaná: Nem teszem rátok akaratotok ellenére; hanem vegyétek föl ti magatok, ha akarjátok; máskülönben nem nyugalmat, hanem fáradságot találtok lelketeknek.

38. Jó és édes törvény tehát a szeretet, melyet nemcsak könnyen és örömmel hordoz az ember, hanem még a szolgák és bérmunkások törvényét is elviselhetőnek találja vele, mert nem rontja le, hanem teljedségre segíti őket az Úr szava szerint; „Nem jöttem a törvényt fölbontani, hanem beteljesíteni.” (Mt 5,17) Az egyiket mérsékli, a másikat szabályozza, mindkettőt könnyebbé teszi. A szeretet sohase lesz félelem nélkül, de ez a félelem tiszta, sohase lesz kívánság nélkül, de ez a kívánság rendezett. A szeretet tökéletesíti a szolga törvényét azáltal, hogy buzgóságot önt bele; tökéletesíti a bérmunkását is, mikor a kívánságot rendezzi. A félelemmel párosult buzgóság nem semmisíti meg azt, hanem megtisztítja. Csak a büntetést veszi el, mely szükségképpen vele járt, míg szolgai volt; de a félelem örökre tiszta és gyermeki marad. Mert az, amit Szent János mond; „A tökéletes szeretet kizárja a félelmet” (1Jn 4,18), – a szerint a beszédmód szerint, hogy gyakran az okot tesszük az okozat helyébe – a büntetésre vonatkozik, amely a szolgai félelemben sohase hiányzik. Végül a kívánságot akkor szabályozza a hozzájáruló szeretet, mikor a rosszat teljesen visszautasítjuk, a jónak elébe helyezük a jobbat s a jót is csak a jobbért kívánjuk. S ha ezt Isten kegyelmével tökéletesen elértük, akkor a testet és a testnek minden javát csak a lélekért, a lelket Istenért, Istent pedig önmagáért fogjuk szeretni.

39. Mindazáltal mert testiek vagyunk és a test kívánságából születünk, vágyódásunk és szeretetünk szükségképpen a testtől kezdődik. S ha helyes irányt vesz, a kegyelem vezetése alatt fokról-fokra emelkedik és a lélekben éri el beteljesedését. Mert nem a lelki jár elől, hanem a testi s csak azután jön az, ami lelki. (1Kor 15,46) Előbb a földi ember képét kell hordoznunk és csak utána a mennyei emberét. Először tehát önmagáért szereti magát az ember, mivelhogy test és önmagán kívül másban nem tudja kedvét találni. Mikor azonban látja, hogy a maga erejéből még megélni se tud, akkor kezdi hittel keresni és szeretni az Istent, mint akire szüksége van. Szereti tehát már őt ezen a második fokon, de még önérdékből, nem pedig magáért az Istenért. Mikor aztán a saját szükségleteinek kapcsán tisztelni kezdte az Istent s gyakrabban fordult hozzá, akkor elmélkedés, olvasás, imádság és engedelmesség útján meghittebb viszonyba jut vele s lassanként s szinte észrevétlenül egyre jobban megismeri őt s ennek következtében már szeretetreméltónak is találja. S megízlelvén, hogy mily édes az Úr, eljut a szeretet harmadik fokára, ahol Istent már nem a saját javáért szereti, hanem magáért az Istenért. Ezen a fokon aztán sokáig megmarad az ember és nem tudom, hogy a földön elér-e valaki tökéletesen a negyedik fokot, mikor tudniillik önmagát is csak Istenért szereti. Tegyenek róla bizonyoságot azok, akik tapasztalták; nekem megvallom, lehetetlennek látszik. Azonban kétségtelenül megtörténik majd akkor, amikor a jó és hűséges szolga bebocsátást nyer Urának örömébe (Mt 25,21), és megittasul Isten házának bőségétől. (Zsolt 35,9) Valami csodálatos önfeledtségben s magából mintegy kilépve egészen elvesz Istenben s hozzátapadva egy lélek lesz vele. (1Kor 6,17) Azt hiszem, így érzett a Próféta, mikor azt mondta; „Bemegyek az Úr hatalmasságába s csupán csak igazságodról fogok megemlékezni.” (Zsolt 70,16) Bizonyára tudta, hogy amikor majd bemegy az Úrnak lelki „hatalmasságába” – a mennyországba – le fogja vetkőzni a testnek minden gyöngeségét; nem kell már többé a testre gondolnia s egész lelkéből csak az Úr igazságának emlékével foglalkozik.

40. Akkor majd Krisztusnak minden egyes tagja bizonyára elmondhatja magáról azt, amit Szent Pál a fejről mondott: „Ha Krisztust test szerint ismertük is, most már nem ismerjük így.” (2Kor 5,16) Ott senki se fogja magát test szerint ismerni, mert a test és vér nem örökölheti Isten országát. (1Kor 15,50) Nem mintha nem lenne ott a testnek valósága, hanem azért, mert

hiányzani fog minden testi viszony s a testi szeretetet elnyeli a lelki szeretet, s a most gyöngé emberi érzések valamilyen isteni érzésekké alakulnak át. A szeretetnek a világ roppant nagy tengerén végighúzott varsája, mely most nem szűnik meg mindenfajta halat összefogni, mikor majd partra vonják, a rosszakat kidobja magából és csak a jókat tartja meg. (Mt 13,47-48) Ebben az életben ugyanis a szeretet hálója a halak minden fajából befogad szélesrétű keblébe, minthogy a körülmények szerint mindenkire alkalmazkodik; és magára véve s mintegy a magáévá téve mindenkinek örömét, fájdalmát, nemcsak az örvendezőkkel örülni, hanem a sírókkal sírni is szokott. (Róm 12,15) De amikor majd partra jut, kiveti magából, mint megannyi rossz halat, mindazt a szomorúságot, melyet itt elszenved, és csak azt tartja meg, amiben kedvét és gyönyörűségét tudja találni. Vajon például szenvedni fog-e Szent Pál a szenvedőkkel és ég-e majd azokkal, akik megbotránkoztak (2Kor 11,29), ott, ahol hiányzani fog a botrány, a szenvedés? Avagy szomorkodik-e azokért, akik bűnbánatot nem tartanak (2Kor 12,21), ott, ahol sem bűnbánat, sem bűnös nem lesz többé? Isten őrizz, hogy azokon, akik az ördöggel és angyalaival örök tűzre vannak kárhoztatva, bánkódják és sírjon abban a szent városban, melyet a folyó árja örvendeztet meg (Zsolt 45,5), s amelynek kapuit Isten jobban szereti Jákob minden sátránál (Zsolt 86,2). A sátorlakók, ha érznek is néha győzelmi örömet, valójában harcban fáradoznak és többnyire életveszélyben forognak; ám abban a hazában nem lesz többé semmi viszontagság, semmi szomorúság, amint a Próféta énekli róla; „Örvendeznek majd mindazok, kiknek tebenned van lakásuk (Zsolt 86,7); és ismét: „Örökös a vidámságuk.” (Iz 61,7) Hogyan emlékezhetnék tehát az ember irgalmasságról ott, ahol gondolata egyedül Isten igazságosságával foglalkozik? S ahol nem lesz már helye a nyomorúságnak, sem ideje az irgalmasságnak, ott bizonyára a szájalom érzelméről se lehet többé szó.